

Odgajateljice kao govorni uzori

Simper, Davina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:081511>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-28**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Davina Simper

ODGAJATELJICE KAO GOVORNI UZORI

Diplomski rad

Zagreb, svibanj, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Davina Simper

ODGAJATELJICE KAO GOVORNI UZORI

Diplomski rad

Zagreb, svibanj 2022.

Mentor: izv. prof. dr. sc. Jelena Vlašić Duić

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Davina Simper

Naziv oba studija: Fonetika, smjer Rehabilitacija slušanja i govora; Lingvistika, smjer
Primijenjeni

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Odgajateljice kao govorni uzori

Naslov rada na engleskome jeziku: Kindergarten teachers as speech models

Datum predaje rada: 25.5.2022.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Odgajateljice kao govorni uzori

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice

Davina Simper

Zagreb, 20. svibnja 2022.

Najljepša hvala odgajateljicama Dječjeg vrtića Orepčici što su me objeručki prihvale i bile voljne izdvojiti vremena u svom već pretrpanom rasporedu. Hvala i mojoj mentorici na velikoj pomoći i potpori te hvala na vodstvu kroz surovi svijet naglasne norme. Hvala i mojim roditeljima, a hvala i Ivici na nesebičnoj ljubavi i strpljenju.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RAZVOJ GOVORA.....	2
2.1. Teorije razvoja govora	2
2.2. Faze govornog razvoja	4
2.3. Predverbalno razdoblje.....	5
2.3.1. Do drugog mjeseca života.....	5
2.3.2. Od drugog do petog mjeseca života.....	6
2.3.3. Od četvrtog/petog do sedmog mjeseca života	6
2.3.4. Od petog/sedmog do 12. mjeseca života.....	7
2.4. Verbalno razdoblje, fonsko-fonemska faza.....	7
2.4.1. Prva i druga godina života	8
2.4.2. Od treće godine	8
3. KOMUNIKACIJSKA STRUČNOST ODGAJATELJA	10
3.1. Komunikacijske stručnosti djece.....	10
3.2. Kako poboljšati rano poučavanje hrvatskog jezika?.....	11
4. ULOGA ODGAJATELJA U GOVORNO-JEZIČNOM RAZVOJU DJECE	12
4.1. Igre kojima se potiče djetetov govorno-jezični razvoj	12
5. VOKALNI PROBLEMI ODGAJATELJA	15
5.1. Poremećaji glasa.....	15
5.2. Vokalni zamor	15
5.2.1. Vokalni zamor kod odgajatelja	16
6. VOKALNA HIGIJENA ODGAJATELJA	18
6.1. Fonetske vježbe za glas i izgovor.....	18
7. ISTRAŽIVANJE: ODGAJATELJICE KAO GOVORNI UZORI	23
7.1. Cilj istraživanja	23

7.2.	Uzorak	23
7.3.	Mjerni instrumenti.....	23
7.4.	Način provedbe istraživanja	23
7.5.	Metoda obrade podataka	24
8.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	25
8.1.	Fonacija	25
8.2.	Frikativni i nefrikativni tekst/Tekst za glas i izgovor 1 i 2	32
8.3.	Naglasak riječi.....	34
8.4.	Asimilacije	35
8.5.	Čitanje ulomka slikovnice.....	38
9.	ZAKLJUČAK.....	42
10.	LITERATURA	43
11.	SAŽETAK RADA NA HRVATSKOM JEZIKU	46
12.	SAŽETAK RADA NA ENGLESKOM JEZIKU.....	47
13.	PRILOZI.....	48

1. UVOD

U posljednje se vrijeme sve češće govori o važnosti vokalne higijene kod prosvjetnih radnika. Pritom se najčešće spominju nastavnici i profesori, rijetko se govori o odgajateljima.

Ovaj se rad bavi govorno-jezičnim statusima odgajatelja te jezičnim kompetencijama koje bi odgajatelji trebali imati. Na početku rada govori se o govorno-jezičnom aspektu djeteta te o teorijama razvoja govora koje bi odgajatelji trebali poznavati, a nakon toga o komunikacijskoj stručnosti odgajatelja. Da bi najranije institucionalizirano poučavanje hrvatskog jezika bilo svrhovito, ono mora biti zabavno. Iz tog se razloga u radu daje prijedlog govorno-jezičnih igara. Budući da veliki broj odgajatelja zanemaruje svoje vokalno zdravlje, u ovom su radu prikazane i objašnjene vježbe za glas i izgovor. Redovito vježbanje i zagrijavanje glasa rezultirat će snažnijim, zdravijim i ugodnijim glasom. Zadnje poglavlje donosi rezultate istraživanja provedenog u dječjem vrtiću u Kraljevici.

2. RAZVOJ GOVORA

Kada spominjemo tematiku govornih uzora i institucionalnog poučavanja jezika, vrlo je važno ponajprije se upoznati s razvojem govora i određenim jezičnim čimbenicima koji se u pojedinim razdobljima pojavljuju. „Direktan razlog govorenju jest izražavanje govornih raspoloženja, a govor se može definirati kao optimalna ljudska fonička organizacija (komunikacija) oblikovana ritmom rečenica, riječi i slogova; specifično stanje čovjeka koje se jedino govorenjem manifestira“ (Šikić, Ivičević-Desnica 1988: 66). Škarić (1986: 5), pak, govor određuje kao „optimalnu zvučnu ljudsku komunikaciju oblikovanu ritmom rečenica, riječi i slogova.“ U prvoj definiciji optimalan znači spontan, tj. optimalan upućuje na lakoću realizacije govora, s druge strane Škarić optimalnost definira kao maksimalnu efikasnost prijenosa informacije između dva sugovornika (što manji napor za što veći rezultat). Foničan, s druge strane, upućuje na činjenicu da se govor može smatrati govorom jedino ako se temelji na auditivnim slikama.

Šikić, Ivičević-Desnica (1988: 66) slažu se sa Škarićem (1986: 5) te nadodaju kako se „artikulirani govor javlja u trenutku kada se u fonički izraz djeteta istodobno ukomponiraju sve tri ritmičke strukture - slogovi, riječi i rečenice“. Također, znana je činjenica (Škarić 1991: 68) kako „govor prepoznajemo kao govor i kad ga ne razumijemo, na nama nepoznatom jeziku“ i „bez obzira poznajemo li ili ne konvencionalna simbolička značenja njegovih pojedinih znakova.“ (Šikić, Ivičević-Desnica 1988: 66 prema Škarić 1973). Za prepoznavanje govora bitno je u njemu tražiti „govorne, a ne jezične univerzalije.“ Zanimljivo je kako su upravo te govorne univerzalije identične i jednako razumljive i u prvom dječjem govoru, a i kasnije u govoru odraslih.

2.1. Teorije razvoja govora

Mnogo je razvojnih lingvističkih teorija ovladavanja govorom, a najpoznatije su zasigurno empiristička, nativistička i kognitivistička. Empirističke teorije temelje svoje postavke na imitaciji te tvrde da djeca govor uče imitiranjem govornih modela iz njihove neposredne blizine. Nativisti, s druge strane, smatraju kako se svako dijete rađa s urođenim

sposobnostima za govor. To bi značilo da svako dijete ima urođene predispozicije za govor, ali se one aktiviraju uslijed djetetove izloženosti govornoj okolini. Kognitivistička teorija nastala je kao kombinacija nativističke i empirističke i u njoj se tvrdi kako spoznaja prethodi jeziku te da je za svladavanje pojedinih lingvističkih struktura potrebna određena razina spoznajnih sposobnosti. Neki od istaknutijih znanstvenika koji su se bavili ovom tematikom su: Noam. Chomsky, Lev. Vygotsky te Jean. Piaget.

Jedna od bitnijih postavki koju je donio Chomsky (pripadnik nativističke teorije) jest stavljanje naglaska istraživanja na jezičnu kreativnost. Jezična je kreativnost definirana „kao sposobnost izvornog govornika da proizvede i razumije rečenice, koje nikad prije nije čuo“ (Vrsaljko, Paleka 2019: 140). Također, Chomsky je u svojim radovima tvrdio kako sva djeca starosti do pet godina „nauče osnovne strukture svog jezika, unatoč razlikama u inteligenciji i okolini koja ih okružuje (Prebeg-Vilke 1991 prema Vrsaljko Paleka 2019: 14), a jezični su fenomeni prema njemu „u svojoj srži subjektivne prirode, te je iz tog razloga lingvistika dio psihologije“ (Gabrić 2015: 6).

Vygotsky je psiholog koji se ponajviše bavio pitanjima mišljenja i govora te je najzanimljivijom pojavom smatrao egocentrični govor djece. Opisuje ga kao svojevrsan prijelaz govora „od vanjskog govora prema unutrašnjem“ te smatra da je „društveno povezivanje i pripisivanje prvo-bitna funkcija govora“ (Vrsaljko Paleka 1991: 140). Osnovna je njegova misao da „čovjek raspolaže oblicima mišljenja koji nisu u svezi s govorom“ (Stančić Ljubešić 1994: 29), a isto tako ističe i postojanje mišljenja koje je nepovezano s govorom (npr. recitiranje neke pjesme koju znamo napamet). Nadalje, Vygotsky smatra „da se govor i mišljenje djeteta razvijaju u komunikaciji sa socijalnom sredinom i da u toj komunikaciji sredina, kao socio-kulturno i povijesno razvijena, na kognitivno višem stupnju razvoja od djeteta, ovome služi kao model, ali i kao aktivna pomoć u stjecanju pojmova putem govornih situacija u kojima su sugovornici (ili sudionici u igri) odrasle bliske osobe“ (Pozojević-Trivanović 1984: 57).

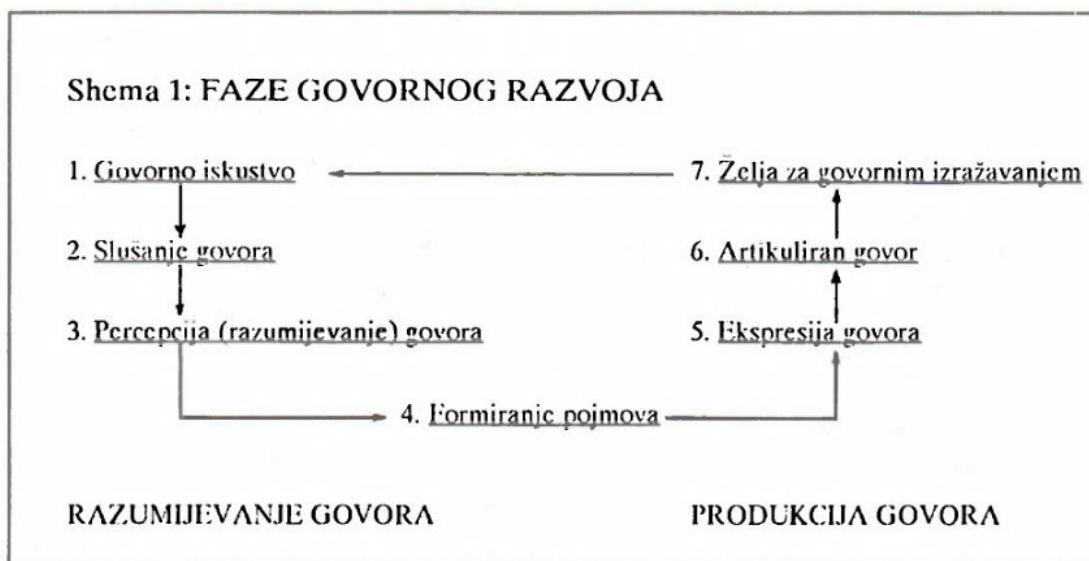
Piaget smatra kako do egocentričnog govora dođe kada se isprepletu socijalni i kognitivni razvoj djeteta. Njegova definicija egocentričnog govora obuhvaća tri kategorije: „ponavljanje riječi i slogova koje nema društvene funkcije, monologe u kojima dijete govori samome sebi, kolektivne monologe u kojima drugo lice služi kao poticaj za govor djeteta“ (Prebeg-Vilke 1991, prema Vrsaljko, Paleta 2009: 140). Također, na temelju istraživanja koje je proveo, Piaget je tvrdio kako za uredan kognitivni razvoj nije odgovorno ovladavanje jezikom, već se

„u djeteta izgrađuju modeli mišljenja koji odgovaraju sve potpunijem razumijevanju stvarnosti na temelju internalizacije akcija koje dijete poduzima u odnosu na tu stvarnost: tako nastaju operacionalne strukture“ (Stančić, Ljubenić 1994: 34-35).

2.2. Faze govornog razvoja

U znanstvenim je krugovima uvriježeno mišljenje (Šikić, Ivićević-Desnica 1988: 72) kako se „izloženost djeteta govoru te govorna komunikacija“ koja se ostvaruje s njime na dnevnoj bazi (pa čak i od prvih dana djetetova života) ključni za uredan razvoj govora djece. Govorna aktivnost djeteta kreće se od relativno pasivnog pa sve do svjesnog, namjernog i aktivnog.

Na prikazanoj shemi (Slika 1), vidljive su faze govornog razvoja. Sve započinje govornim iskustvom (1), a ono je nužno kako bi djeca kasnije sama razvila uredne govorne i jezične sposobnosti. Slušanje govora (2), tj. uredna sposobnost slušanja, smatra se preduvjetom za govorno razumijevanje. Percepcija govora (3), odnosno njegovo razumijevanje, ključ je za stvaranje osnovnih jezično/govornih razina: fonetske, leksičke, semantičke i sintaktičke razine. Formiranje pojmova (4) ili koncepata obuhvaća „koreliranje, modificiranje“ (Šikić, Ivićević-Desnica 1988: 65) ili novo stvaranje pojmova iz raznoraznih izvora. Tako stvoreni pojmovi i simboli kodirani su u odgovarajuće im obrasce koji se izražavaju govorom (5). Temelji uspješnog govornog izražavanja počivaju na dobroj govornoj artikulaciji (6), a želju za govornim izražavanjem (7) karakterizira djetetov poriv da komunicira s okolinom koristeći govor.



Slika 1. *Faze govornog razvoja* (Šikić, Ivičević-Desnica 1988: 65)

2.3. *Predverbalno razdoblje*

Predverbalno razdoblje prethodi verbalnom izražavanju, a o značenju predverbalnog razdoblja pisali su mnogi autori, među njima Stančić i Ljubencić (1994) koji tvrde kako u ovom razdoblju dijete stječe potrebna mu proprioceptivna i auditivna iskustva pomoću kojih zatim oblikuje senzomotoričke veze. Tako oblikovane senzomotoričke veze odgovaraju različitim glasovima i intonacijama. Upravo će ovi procesi djetetu omogućiti daljnju produkciju glasova u kasnijim razvojnim fazama.

2.3.1. *Do drugog mjeseca života*

Prva faza razvoja govora po Posokhovej (2008) naziva se *predverbalno razdoblje*. Ono traje do drugog mjeseca djetetova života, a upravo ovo razdoblje ima veliku važnost za daljnji uredan razvoj govora. Može se karakterizirati kao faza spontanog glasanja djeteta pri čemu ono izražava svoje fiziološke i emocionalne potrebe. Dijete se sve više počinje okretati prema izvoru zvuka, a na zvuk zna reagirati trzajem tijela i zaustavljanjem radnje koju izvodi. Od mogućih govornih aktivnosti, u ovoj fazi prevladava krik čija procjena ima veliku važnost.

„Krik zdravog novorođenčeta mora biti glasan, bistar, čist, te s kratkim uzdahom i produljenim izdahom.“ (Poshokova 2008: 14) Ako je djetetov krik previše prodoran ili tih te se sastoji od kratkih ponavljajućih vriskova ili jednoličnog stenjanja koje je pretiho, roditelji imaju razlog za zabrinutost. Pozojević-Trivanović (1984: 6) nadodaje kako u prvom mjesecu djeteta od formi glasanja dominira plač koji ima dva osnovna oblika: „grčeviti plač-krik“ (veliki zvukovni intenzitet) te „plač-stenjanje“ (smireniji, tendira prema smirenju i tišini na kraju daha). Nadalje, autorica ističe kako u ovoj fazi djetete postupno uči kako kontrolirati intenzitet i visinu glasa. Pri kraju navedene faze pojavljuje se i prvi oblik slušne koncentracije.

2.3.2. Od drugog do petog mjeseca života

Druga faza započinje u drugom te traje do petog mjeseca djetetove starosti. Ovu fazu karakterizira promjena i manipulacija krikom, pojava smijeha i gukanja. Također, u ovoj fazi djetete počinje ovladavati intonacijom i vlastitim glasovnim reakcijama. Krik djeteta prestaje biti jednoličan te postaje bogat i počinje varirati ovisno o trenutnoj potrebi djeteta. Istraživanja na spektrogramu koja je provela Pozojević-Trivanović (1984: 8) pokazuju promjenjivu intonaciju krika te više šuma koji je „interpoliran difuzno, naročito u sekvencama koje zvuče kao smijeh“. Nakon otprilike 12. tjedna života krik se zamjenjuje gukanjem. Ono se većinom sastoji od samoglasnika, ali i od ponekih suglasnika koji su prisutni kod izdisaja djeteta. Gukanjem djetete uglavnom izražava zadovoljstvo.

2.3.3. Od četvrtog/petog do sedmog mjeseca života

Treća faza počinje između 16. i 20. te završava oko 30. tjedna starosti djeteta. Karakteriziraju je glasovne igre i početak brbljanja. Dijete je već naraslo te u njegovoj usnoj šupljini ima više mjesta za proizvodnju glasova pa se počinju stvarati i suglasnici. Pojavljuje se i slogovno glasanje te se ono, kontrolom sluha, pretvara u slogovno brbljanje. Pozojević-Trivanović (1984: 10) ističe kako izričaji koji su postojali u ranijoj dobi, sada postaju još bogatiji: „tako u plaču nalazimo više tonalnosti i vokalizacije koje se javljaju naizmjenično s gukanjem, a cjelina pokazuje veću ritmičnost i diskontinuitet u vremenu emisije.“ Nadalje, autorica ističe kako su sastav i forma krika bogatiji te nadodaje da se „jasno razlikuju uzlazno-

silazna linija intonacije s velikim varijacijama akustičke snage i visine, a nije rijedak izričaj ni *krik u smijehu* gdje se smijeh u spektru očituje kao dominacija šuma.“

2.3.4. *Od petog/sedmog do 12. mjeseca života*

Četvrta faza započinje između 20. i 25. te završava oko 50. tjedna. U ovoj fazi dijete već aktivno proizvodi socijalno usmjereno slogovno brbljanje (ma-ma, ta-ta), a pokazuje i veći raspon tonskih varijacija. Dijete počinje razumijevati ljudski govor i glasove materinskog jezika. Ova je vaza popraćena brojnim promjenama u djetetovom govoru i interakciji. U dobi od oko osam mjeseci, dijete počinje biti eholalično. Owens (2001: 87) eholaliju opisuje kao govor koji nastaje kao direktna imitacija svog sugovornika. Šikić, Ivičević-Desnica (1988: 67) dodaju kako „nakon toga dijete ulazi u fazu nekoliko riječi kada se oglušuje pa se idućih šest-sedam mjeseci vrlo teško odlučuje imitirati neki glasovni oblik koji njemu nije poznat, da bi zatim opet postalo krajnje eholalično, pa ponavlja svaku rečenicu odraslih bez obzira na to sadrži li poznate riječi ili ne, bez obzira na to razumije li ih dijete ili ne.“ Nakon navršenih 8-9 mjeseci, slogovno glasanje postaje sve bogatije. Dijete počinje spajati više slogova te ih, uz pratnju gestama, uči upotrebljavati u komunikaciji (npr. pa-pa uz mahanje rukom). Djetetovo brbljanje postupno počinje nalikovati prozodijskom obrascu jezika kojem je izloženo, a šablona brbljanja postaje kraća i fonetski stabilnija (Owens 2001: 88).

2.4. *Verbalno razdoblje, fonsko-fonemska faza*

Fonsko-fonemska faza predstavlja „period ovladavanja fonemima materinskog jezika i obilježava je djetetova hotimična produkcija glasova koje ono sluša u govornoj okolini“ (Stančić, Ljubenić 1994: 218) te je omogućena uspostavljanjem kortikalne kontrole nad govorom.

2.4.1. Prva i druga godina života

Otpribliže oko prve godine života, dijete će izgovoriti svoju prvu smislenu riječ (koja najčešće nastaje kombinacijom okluziva i vokala), a nakon toga vokabular djeteta počeo će se rapidno povećavati. Ovdje je važno napomenuti da govorom možemo nazvati tek glasanje „u onoj fazi zrelosti živčanog sustava kada je izgovorena i percipirana riječ-izraz postala prava riječ, tj. kada je ona svojom formom u stanju biti nosilac znaka-simbola (Pozojević-Trivanović 1984: 17).“ Najčešće su prve izgovorene riječi vezane za djetetovu najdražu igračku, ljubimca ili članove obitelji. Owens (2001: 89) ističe kako je djetetova proizvodnja riječi „konstantna i kompleksna interakcija između produkcije i percepcije željenog sloga“, a Šikić i Ivičević Desnica (1988: 76) tvrde kako je još vrlo malo „pravih riječi (oko 10 %), a od vrsta riječi najviše su zastupljene imenice (37 %), zatim glagoli (25 %), prilozi (18 %), pa čestice i uzvici“. Izgovor je kod djece promjenjiv i čisti se sve do devete ili desete godine, kad se automatizira i posve ustali (Vuletić 1990, prema Stančić, Ljubencić 1994). „Do kraja druge godine broj se pravih riječi u govoru djeteta povećava do 59 %, a nešto se smanjuje omjer imenica prema glagolima.“ (Šikić i Ivičević Desnica 1988: 76)

2.4.2. Od treće godine

S tri godine dijete postaje iznimno znatiželjno te se njegove govorne vještine razvijaju sve brže. Aktivni vokabular trogodišnjaka uglavnom se sastoji od 900 do 1000 riječi. Vokabular trogodišnjaka, zaključuje Owens (2001: 99) sastoji se od jednostavnih rečenica prepunih kratkih, visokofrekventnih riječi. Većina rečenica ima strukturu subjekt-predikat-objekt. Šikić i Ivičević Desnica (1988: 77) ističu da „složenost i duljina rečenice rastu tako da trogodišnje dijete izgovara rečenice s prosječno tri različite vrste riječi; govorna komunikacija počinje služiti sve naprednijim ciljevima, pa dijete sve manje upotrebljava riječi za saopćavanje, a sve više proširuje svoj interes i postavlja pitanja“. Dakle, može se zaključiti kako jezik trogodišnjaka sve više odražava njegovu svakodnevicu.

Četverogodišnje dijete jezik će shvaćati kao alat za istraživanje i postavljanje pitanja „Zašto?“. Razvoj jezika dovodi i do složenijih konstrukcija rečenica pa tako dijete počinje

koristiti objekt u kombinaciji s imperativom (*Dodaj lutku!*) te se njegov aktivni vokabular procjenjuje na između 1500 i 1600 riječi pri čemu mu se rečenice sastoje od pet do šest riječi.

S navršenih pet godina, dijete već počinje imati osjećaj tko je i što je. Owens (2001) zaključuje kako vokabular petogodišnjaka sve više počinje nalikovati na vokabular odraslih (iako finije sintaktičke strukture nedostaju). Rječnik ima oko 2200 riječi i petogodišnjak je sposoban voditi razgovor, koristiti humor, pričati priče te razgovarati o emocijama. U sljedećem periodu djetetova života razvoj jezika se stabilizira, ali i usporava.

Sve navedene činjenice upućuju na zaključak kako je razvoj govora kod djece vrlo složen i dinamičan proces. Možemo reći kako je osnovni cilj djeteta (iako s ograničenim vokabularom), verbalno prenijeti odraslima svoje želje. Šikić i Ivičević-Desnica (1988) zaključuju kako se iz svega navedenog ističu da ne postoji linearna tendencija u auditivno-vokalskoj sposobnosti djeteta, nego da se ta sposobnost mijenja svakim danom djetetova života, a započela je početkom glasanja djeteta.

3. KOMUNIKACIJSKA STRUČNOST ODGAJATELJA

Kod institucionalnog učenja materinskog jezika od djeteta se očekuje razvoj komunikacijske stručnosti na dvjema razinama. Prva razina orijentirana je na funkcionalne primjene komunikacije (tzv. jezično znanje/komunikacijska kompetencija), a druga je razina orijentirana na lingvističko znanje i gramatičke normativnosti (znanje o jeziku/lingvistička kompetencija). Kako bi opisao „stupanj usvojenosti jezika, mogućnost njegove diskurzivne primjene u jezičnoj praksi i sposobnost govornika da od više jezičnih sustava (podsustava) u komunikacijskoj situaciji izabere najprimjereniji“, Hymes rabi termin „komunikacijska kompetencija“ ili „jezična stručnost“ (Pavličević Franić 2002: 118).

3.1. *Komunikacijske stručnosti djece*

Jasna je razlika između dviju navedenih razina komunikacijske stručnosti. Jedna od njih ispunjena je gramatičkom stručnošću, dok je odlika druge pragmatična stručnost. U procesu izobrazbe, od djeteta se očekuje zadovoljavajući stupanj usvojenosti objiju navedenih stručnosti. Pavličević-Franić (2002: 118) napominje kako takav pristup često stvara probleme u praksi u vidu usvajanja lingvističkoga znanja „na razini gramatičke normativnosti (lingvistička kompetencija ili znanje o jeziku), a tek zatim i u manjem opsegu razvoj komunikacijskih sposobnosti na razini funkcionalne primjene (komunikacijska kompetencija ili jezično znanje)“.

Razina pragmatične jezične kompetencije tipična je za predškolsku dob te se, polaskom u školu, proširuje na tzv. gramatiku govora. Do trenutka polaska u školu, dijete će uglavnom komunicirati na svome organskom idiomu (tu je najčešće riječ o određenom sociolektu koji je imalo priliku čuti). Njegov će se organski idiom razlikovati od standardnog jezika čije usvajanje počinje tek uključivanjem djeteta u odgojno-obrazovni proces. To kod djece izaziva nagli prijelaz s funkcionalno-komunikacijskog učenja (koje su iskusili u vrtiću) na učenje standarda, lingvističkih pravila i normi.

3.2. *Kako poboljšati rano poučavanje hrvatskog jezika?*

U ranoj fazi jezičnog razvoja i usvajanja, nepotrebno je inzistirati samo na teorijskom znanju o jeziku. Fokus treba biti stavljen na stvarno, uporabljivo jezično znanje. Pavličević Franić (2002) zaključuje da za uspješno usvajanje jezika i poželjan razvoj komunikacijskih sposobnosti učenje normativne gramatike nije prijeko potrebno. Upravo je iz tog razloga normativna gramatika, kroz vrijeme, preoblikovana u didaktičku gramatiku. Osnovna su joj obilježja „deskriptivnost (opisnost), imanentnost (primjerenost) i funkcionalnost (jezik u svrhu svakodnevnoga sporazumijevanja)“ (Pavličević Franić 2002: 122).

Iz navedenog se može zaključiti da bi poučavanje hrvatskog standardnog jezika (pogotovo u ranojezičnome razdoblju) trebalo biti drugačije. Nije poželjno preuranjeno zahtijevati učenje apstraktnih gramatičkih i pravogovornih pravila, već je mnogo važnije dijete naučiti kako praktično govoriti, čitati i pisati standardnim jezikom. Jezik se uči kroz komunikaciju, a na odgajateljima je da dijete potiču na usvajanje konkretnih jezičnih djelatnosti. Razvijanjem temeljnih komunikacijskih djelatnosti (ponajviše usmenim ovladavanjem), povećava se djetetova mogućnost za svakodnevno jezično snalaženje u priopćajnim situacijama. Pavličević Franić (2002) nabraja sljedeće poželjne djelatnosti: aktivno slušanje, produktivno govorenje, čitanje te pisanje, a Hadžiselimović (2005) ističe kako je zadaća odgajatelja i učitelja razumjeti, upoznati i poštovati individualna obilježja svakog pojedinog djeteta.

Takav bi pristup u centar interesa stavljao razvijanje osnovnih pragmatičkih komunikacijskih kompetencija, ne baveći se detaljnim analiziranjem određenih jezičnih pojmova i znanja o jeziku. Dakle, komunikacijom prema gramatici, a ne obrnuto. Trebalo bi poticati govorno izražavanje ne samo na standardu, nego i na organskome govoru i to uz didaktičke igre, razvoj individualnosti, stvaralaštva, razvoj emocionalnosti, doživljaja i pozitivne slike o sebi.

4. ULOGA ODGAJATELJA U GOVORNO-JEZIČNOM RAZVOJU DJECE

Stručnjaci koji se bave ranim jezičnim usvajanjem ističu da govorno poučavanje djeteta ne bi smjelo biti izravno. Odgajatelji igraju veliku ulogu u dječjem usvajanju jezika jer s djecom provode veliku količinu vremena tijekom njihovog važnog razdoblja za razvoj i učenje jezika. Učenje, kao što je već spomenuto, treba pretvoriti u igru i zabavu. U radu s predškolskom djecom od iznimne je važnosti ispravno organizirati vrijeme i određene aktivnosti (one ne smiju biti preduge zbog djetetove kratke koncentracije). Šego (2009: 27) nadodaje kako je zadatak odgajatelja da s „djecom razgovaraju o različitim temama“ te da ga potiču na „postavljanje pitanja i izricanje mišljenja.“ Također, na djetetova pitanja trebaju odgovarati s pažnjom i koncentracijom, trebaju im posvetiti punu pozornost. Postoji mnogo različitih i kreativnih načina koje odgajatelji mogu koristiti kako bi djeci pomogli u usvajanju jezika te stjecanju vještina slušanja i govorenja: čitanje slikovnica, knjiga i časopisa iz raznih izvora, razgovor o dječjim interesima, pažljivo slušanje sa zanimacijom, razgovor o knjigama i likovima, prepričavanje priče iz vlastita života (Šego 2009). Odrasli trebaju „kad god je moguće, poticati dijete na prepoznavanje slova i zvukova, stvarati prigode da čuje jezik, proizvodi zvukove, reagira na njih, dati djetetu zanimljive predmete i igračke – da ih može držati, gledati, igrati se s njima, slušati njihov zvuk“ (Šego 2009: 131). Zadatak odgajatelja jest da dopune, prošire i isprave dječje izjave.

4.1. *Igre kojima se potiče djetetov govorno-jezični razvoj*

Na važnost igre kod djece upozoravaju mnogi znanstvenici, a među njima je i Britton (2000: 19) koji kaže: "Za dijete igra je ugodna, dobrovoljna, smisljena i spontano odabrana aktivnost. Često je i kreativna, uključuje rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i novih tjelesnih vještina. Igra je vrlo važna za malo dijete budući da mu pomaže naučiti nove ideje i pretvoriti ih u praksu, uklopiti se u društvo te svladati emocionalne probleme, posebno u maštovitim igrama poput igre mame i tate s lutkama". Učenje kroz igru vrlo je bitno, a jezične su igre "sve igre kojima je izražajno sredstvo jezik u svim svojim

pojavnostima" (Peti-Stančić, Velički, 2008: 7). Tablica navedena u nastavku nastala je po uzoru na Šego (2009) te prikazuje aktivnosti koje se preporučuju odgajateljicama kako bi pospješile djetetov govorni razvoj i slušnu pažnju.

GOVOR	SLUŠANJE
<p><i>Pjesme na različite načine</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - djetetove omiljene pjesme pjevaju se na različite načine (modulacija glasa, šapat, mumljanje...) 	<p><i>Pjesme uz vježbe prstima</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - pjevanje pjesama uz dodirivanje djetetovih prstiju (npr. <i>Eci peci pec</i>)
<p><i>Imenovanje kartica</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - dijete imenuje predmete i/ili stvari koje su mu predstavljene na karticama 	<p><i>Slušanje i zadaci</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - odrasla osoba djetetu zadaje određene zadatke (npr. ustani, odi do vrata, kucni dvaput...)
<p><i>Jahanje na koljenima</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - pjevanjem popratne pjesmice ističe se rima 	<p><i>Glazbeni razgovor</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - odrasla osoba pjevajući prepričava cijeli svoj dan te od djeteta traži da učini isto
<p><i>Pokvareni telefon</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - prvi igrač izmisli pojam te ga šapne sljedećem i tako dok se ne izredaju svi igrači. - zadnja osoba pojam mora izgovoriti naglas 	<p><i>Loto</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - djetetu se prikažu slike poznatih predmeta i puštaju mu se zvukovi koje ti predmeti proizvode - kada dijete poveže predmet sa zvukom, može okrenuti tu karticu
<p><i>Zadnje i prvo slovo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - prvi igrač kaže neku riječ (najčešće imenicu), a zadatak igrača poslije 	<p><i>Igra tišine</i></p>

<p>njega jest započeti novu riječ zadnjim glasom prethodne riječi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dijete se zamoli da neko vrijeme (minutu ili dvije) ne govori ništa te da pozorno osluškuje svoju okolinu - nakon nekog vremena, šaptom ga se upita koje je sve zvukove čuo te kakvi su oni bili
<p><i>Brzalice</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - npr. <i>Petar Petru plete petlju, na štriku se suši šareni šosić...</i> 	<p><i>Identificiranje zvuka</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - dijete zavezanih očiju mora prepoznati zvukove koje odrasla osoba proizvodi (npr. otvaranje/zatvaranje vrata)

Tablica 1. Primjer aktivnosti za razvoj slušanja i govora kod djece (prema Šego, 2009)

5. VOKALNI PROBLEMI ODGAJATELJA

U prošlom poglavlju istaknuli smo govorno-jezični razvoj djeteta kao kompleksan i dugotrajan proces koji zahtijeva i uzorne govorne modele. U ovom poglavlju bit će predstavljeni najčešći vokalni problemi odgajatelja kao djetetovih govornih uzora, a u sljedećem poglavlju načini na koje se oni mogu prevenirati, ublažiti, a možda i riješiti.

5.1. *Poremećaji glasa*

Poremećaj glasa javlja se kada boja, visina, intenzitet ili kvaliteta glasa odstupaju od normalnih te kada taj problem odvraća pažnju s onoga o čemu se govori. Mnogo je simptoma koji mogu upućivati na poremećaje glasa, na neki od njih koji su najčešći su: „vokalni zamor, promuklost, suhoća usta i grla, napor prilikom govorenja, 'pucanje' glasa, gubitak glasa, glasno pročišćavanje grla, nestabilnost glasa ili tremor, bol pri govoru, dublji glas, smanjena jačina glasa, gubitak vokalne učinkovitosti, napetost mišića vrata“ (Przysiezny, Przysiezny, 2015, prema Stanec 2018: 11).

5.2. *Vokalni zamor*

Vokalni zamor česta je pojava kod mnogih vokalnih profesionalaca. „Vokalni profesionalci su osobe koje koriste glas kao osnovno sredstvo svoje profesionalne aktivnosti“ (Stošić, Kolarić 2005: 31) kao i one kojima „zahtjevnija vokalna aktivnost ne predstavlja osnovni izvor prihoda, ali se redovito bave takvom aktivnošću (npr. poluprofesionalni zbornski pjevati, glumci amateri i sl.)“ (Kovačić, Buđanovac 2000: 37). Neki znanstvenici (Chevalier Jackson 1940, prema Kovačić, Fargo 2017: 35) kao uzrok vokalnog zamora isticali su „premorenost intrinzičnih laringalnih mišića (tiroaritenoidnih) uslijed koje dolazi do pojave niza subjektivnih simptoma na razini larinksa poput slabosti, stegnutosti i boli na što se ponajviše žale oni pojedinci koji glas koriste profesionalno“, Jackson je kao najveći problem isticao tzv. zloupotrebljavanje glasa, „odnosno izravnu i neizravnu laringalnu traumu“ koju je

nazvao „vokalskim predoziranjem“ (Kovačić, Farago 2017: 35). Drugi su znanstvenici pak (Hunter, Titze, 2009, prema Kovačić, Farago 2017: 35) otišli korak dalje te su pisali i o fiziološkim predispozicijama za vokalni zamor, a nazvali su ga složenicom „slabašan larinks“.

Uz spomenute simptome na laringalnoj razini, vokalni se zamor može manifestirati i brojnim drugim smetnjama. Simptomi su: „suhoća grla i/ili ždrijela, potreba za iskašljavanjem, stezanje u grlu i prsima, neugodan osjećaj u vratu i ramenima, bolna fonacija, bolno gutanje, govorenje/pjevanje uz povećan napor, promjene visine glasa i glasnoće, manji tonski i dinamički raspon glasa, smanjena izražajnost glasa, nestabilna kvaliteta glasa, opadanje snage glasa tijekom dana“ (Kovačić, Farago 2017: 35). Kao što se može zaključiti iz navedenog, pri vokalnom zamoru ne radi se samo o vokalnim, već i o tjelesnim smetnjama.

5.2.1. Vokalni zamor kod odgajatelja

Blaži i Heđever (2010) htjeli su istražiti postoje li razlike pri pojavljivanju vokalnih i somatskih teškoća između muških nastavnika i ženskih odgajateljica. Njihovo je istraživanje pokazalo kako su odgajateljice, s obzirom na teškoće s glasom, ugroženija skupina od nastavnika. Autori to smatraju očekivanim jer je posao odgajatelja briga za djecu mlađe dobi te je žamor svakodnevna pojava, a s njim dolazi i pojačana upotreba glasa, veća glasnoća te gotovo neprestano govorenje. Nadalje, nerijetki su i loši akustički uvjeti prostorija u kojima odgajatelji borave. Odgajateljice se češće žale na kratkoću daha i probleme s jasnom dikcijom. U daljnjim istraživanjima autori su zaključili i da su odgajateljice sklonije gubitku glasa, širokim rasponima visine glasa, šumnom glasu te boli i neugodnom osjećaju u grlu, vratu ili ramenima. Problemi koji su kod drugih istraživača najviše zamijećeni jesu akutni vokalni zamor (Stošić, Kolarić 2005) i promuklost (Bonetti 2010). Stoga možemo zaključiti kako su stres, teškoće glasa i somatske teškoće kod prosvjetnih djelatnika „umreženi” u jedinstven prostor na biološkom, psihološkom, socijalnom i profesionalnom planu, a za njihovu prevenciju potrebno je intervenirati na svim navedenim područjima (Blaži, Heđever 2010).

Ovakvi se simptomi javljaju zbog tzv. problematičnog govornog i negovornog ponašanja. Problematično govorno ponašanje podrazumijeva „preglasan govor, vikanje, tvrdu glotalnu ataku, govor izvan prihvatljivog raspona glasa i sl.“, dok negovorno ponašanje podrazumijeva „jak kašalj, iskašljavanje, preglasno smijanje, nepotrebno kašljanje i drugo“

(Johnson, 1994, prema Kovačić, Buđanovac 2000: 38). Blaži i Heđever (2010) kao uzroke navode i lošu akustiku i mikroklimu prostorija te loše navike odgajatelja (npr. pušenje).

6. VOKALNA HIGIJENA ODGAJATELJA

Mnogi odgajatelji nisu svjesni (ili zanemaruju) promjene koje im se manifestiraju u glasu. Postoje mnoga istraživanja o tome. De Jonga i sur. (2003) otkrili su da čak 39 % nastavnika nije svjesno da ima poremećaj glasa, a Laukkanen i sur. (2008) su na uzorku od 79 nastavnica, koje su svoj glas okarakterizirale zdravim, obavili fonijatrijski pregled. Rezultati su pokazali dijagnozu promuklosti kod 4 nastavnice, a čak je 18 nastavnica imalo zamjetnu promuklost. Nužno je da odgajatelji i nastavnici osvijeste pojam vokalne higijene, a za to su im potrebna „temeljna znanja o organima za proizvodnju glasa, pravilnom korištenju glasa, brizi za glas, metodama samopomoći, obaviještenost o tome komu se obratiti kada se pojave prvi vokalni simptomi i vježbe za glas“ (Kovačić, Farago 2017: 46). Vokalnom se higijenom na glas djeluje ne samo preventivno, da bi se spriječili veći zdravstveni problemi, već se njome postiže i optimalnost te ugodna glasa. Blaži i Heđever (2010: 39) ističu kako je vokalna higijena i puno više od toga: „proces oblikovanja i usvajanja ponašanja koja se konstantno prakticiraju u svakodnevnom životu te postaju životnim stilom“. Autori također napominju da bi se u formalnu edukaciju moralo uvesti i formalno vokalno obrazovanje budućih odgajatelja jer se time mogu prevenirati poremećaji.

Dakle, potreba za formalnom glasovnom edukacijom i osvještavanjem vlastitog glasa, vrlo je velika. U nastavku će biti objašnjene vježbe za glas i izgovor koje bi odgajatelji trebali svakodnevno vježbati jer su odličan alat za zaštitu glasa.

6.1. *Fonetske vježbe za glas i izgovor*

Vježbe za glas i izgovor (u daljnjem tekstu: VZGI) u Hrvatskoj postoje od sedamdesetih godina prošlog stoljeća zahvaljujući Ivi Škariću. Vježbe su široko primjenjive, a Škarić (2010: 57) ističe kako su „vježbe za glas i izgovor nastale uslijed potrebe fonetičara pri funkcionalnoj rehabilitaciji disfonija“ te, s druge strane, uslijed potrebe „za funkcionalno pojačavanje glasa vokalnim profesionalcima“. Važno je napomenuti kako se VZGI trebaju izvoditi kao cjelina i tek se nakon duljeg vježbanja mogu početi izvoditi u kraćim ciklusima. Također, vrlo je važno poštovati i redosljed vježbi koji u obzir uzima „načela i potrebu usklađivanja inicijacijskoga i

fonacijskoga dijela govora“, koji je „cikličan radi kratkog odmora“ (Varošaneć-Škarić 2010: 61). U nastavku će biti navedene i objašnjene vježbe.

I. Protezanje i opuštanje

Prva vježba započinje stavom „uzemljenja“, tj. stavom u laganom iskoraku gdje su pete u ravnini s ramenima, a stopala su blago okrenuta prema van. Naravno, kao i prije bilo kakvog oblika vježbanja, bitno je da se najprije tijelo opusti i razgiba. Glava osobe mora biti blago nagnuta prema naprijed kako bi vrat mogao biti u potpunosti opušten. Iz tog stava osoba počinje s protezanjem i rotacijom glave u svim smjerovima. U ovoj vježbi poželjne su i miofunkcionalne vježbe kao što je npr. zijevanje. Pri izvođenju ovih vježbi treba pripaziti na kontrolu pokreta i ne valja žuriti, trajanje prve vježbe je oko pet minuta.

II. Duboko disanje

Ova vježba odnosi se na disanje s naglaskom na ošit (dijafragmu) i trbušne mišiće. Vježba započinje u pravilnom (ranije usvojenom) položaju. Cilj je ove vježbe aktivacija trbušnog zida, mišića trbuha i dijafragme te postizanje disanja cijelim plućima, a ne samo njihovim gornjim dijelom. Budući da je komplicirano opustiti abdominalne mišiće pri udisaju, nos se lagano (ne potpuno) zatvori prstima. Varošaneć-Škarić (2010: 64) objašnjava zašto je potrebno pritvoriti nos te tvrdi da se kod takvog, otežanoga i potpunog udisaja, „refleksno oslobađa kočenje abdomenom“ te da je aktivna dijafragma koja se „maksimalno spušta, dok su kod izdisaja aktivni mišići abdomena, koji idu prema unutra i guraju dijafragmu prema gore“. S druge strane, dijafragma se opušta ako izdišemo maksimalno dugo s produljenim /s/. Ovim načinom izdisaja postiže se maksimalno dizanje dijafragme pri izdisaju.

III. Impulsno glasanje (ha) trzajima pleksusa

Ovakvo glasanje («hakanje») treba biti razmjerno glasno, ali nikako i preglasno. Jakim subglotičkim pritiskom stvara se „Bernouillev podtlak između glasnica uz opuštene abduktore“ (Varošaneć-Škarić 2010: 65). Ovom vježbom može se postići meko foniranje bez hiperkinezije grkljana. Osim pojedinačnog izgovaranja sloga /ha/, vježba se može izvoditi i imitacijom

smijeha. Bitno je napomenuti da ovu vježbu treba izvoditi vrlo oprezno i po mogućnosti uz nadzor stručnjaka. Trajanje vježbe je kratko, a najviše je dopušteno deset ponavljanja.

IV. Fonacija glasa /a/

Ova se vježba zasniva na što duljem izgovaranju glasa /a/ pri izdisaju. Vježbu je potrebno raditi na što fiziološki ugodnom tonu, a započinje dubokim udisajem. Svrha je vježbe postići „fonacijski optimum tona, glasnoće i boje, što znači, uz što veću uštedu zraka, postići najpovoljniji kvocijent otvora glasnica, a uz što stalniju glasovu kvalitetu i glasnoću“ (Varošaneć-Škarić 2010: 66). Potrebno je postići dulje fonacijsko vrijeme jer je to preduvjet za bolju pripremu glasa za cjelodnevno govorenje. Poželjno fonacijsko vrijeme za zdrav glas iznosi 15 sekunda.

V. Fonacija glasa /a/ uz pojačano samoslušanje

Sljedeća vježba ima mnogo sličnosti s prethodnom. Ponovno se fonira glas /a/, ali uz pojačano samoslušanje. Ono se postiže tako da se dlanovi oblikuju u školjku te se postave uz glavu, iza ušiju. Cilj ove vježbe jest postići osnaživanje glasa i bolju fonaciju bez hiperkinezije grkljana. Najbolje bi je bilo izvoditi u grupi tako da svi članovi stoje u krugu, ali može se izvoditi i samostalno u kutu prostorije.

VI. Ponavljanje početnih dviju vježbi

VII. Impulsno izgovaranje riječi

Ova vježba nastavlja se na prethodnu vježbu «hakanja», ali se razlikuje po tome što se, uz potisak iz pleksusa, ne izgovara slog /ha/, već se izgovaraju riječi. Najčešće se izgovaraju brojevi do deset, a treba pripaziti da se prvi dio vježbe (pritisak trbušnih mišića) izvodi na naglašenom slogu, a drugi dio (opuštanje) na završetku riječi.

VIII. Fonacija glasa /a/ masirajući grlo i spuštajući grkljan

Ovom vježbom postiže se niži ton i opušta se grkljan. Izvodi se kao standardna fonacija, ali uz dodatan pokret kažiprsta i srednjeg prsta koji grkljan pomiču prema dolje i unutra. Naravno, vježba se izvodi nježno i glas u niti jednom trenutku ne bi trebao biti napet.

IX. Vratolomno brojanje u šaptu

Vratolomno brojanje u šaptu vježba je kojom se osnažuje i pospješuje izgovor. U ovoj vježbi broji se do sto šapćući uz izrazito jak i naglašen rad jezika, usana i mišića mekog nepca. Dakle, šapat mora biti snažan i jak, a udisaji kratki (cca 1 sekundu) i rijetki.

X. Ponavljanje početnih dviju vježbi

XI. Prednjonepčana točka vibrotaktilnog osjeta

Zadnji ciklus započinje vježbom kojom se precizira izgovor. Za dobar je izgovor vrlo važno osvijestiti prednjonepčanu točku. Dakle, za ovu je vježbu potrebno pronaći svoju rezonantnu točku na nepcu. Ta se točka može prepoznati po osjetu škakljanja u predjelu prednjeg nepca. U vježbi je potrebno izgovarati slogove /ži, ži/ i /ji, ji/ s konstantnim produljenjem samoglasnika /i/.

XII. Produženi i jaki izgovor glasa /s/

Brojeći od šest do dvadeset, duljimo (5 s) svaki glas /s/. Pritom pazimo na meko nepce koje mora biti podignuto. Svrha ove vježbe jest smanjenje nazalnosti u glasu jer je tlaku ustima „najveći pri artikulaciji bezvučnih tjesnačnih glasnika (najviše kod /s/), a to izaziva najveću aktivnost mišića zatvarača nosnoga ulaza“ (Varošanec-Škarić 2010: 78).

XIII. Govor pritivorenog nosa

Sljedeća vježba za svoju svrhu ima pročišćeniji glas. Rukom se pritvori (ali ne i začepi) nos i snažno se izgovaraju slogovi /ži – ži – ži/ te odmah zatim /jedan – dva – tri/, /ži – ži – ži/ /četiri- pet – šest/ i tako do dvadeset. Kao i u prethodnoj vježbi, meko nepce mora biti podignuto.

XIV. Sinteza

Zadnja vježba služi kao sinteza svih prethodnih vježbi. Varošanec-Škarić (2010) preporuča da se izvodi na pravilnom stihu, ali može se izvoditi i na kraćem tekstu. Prva je faza osvještavanje disanja dijafragmom (I), druga je orijentiranost na vibracije prsne kosti polaganjem dlanova na prsnu kost (II), treća na prednjonepčani osjet (III), a četvrta na samoslušanje (IV). Bitno je napomenuti kako se u svakoj sljedećoj fazi nastavlja i ona prethodna (npr. u drugoj fazi uključeno je i abdominalno dijafragmatsko disanje i kontrola vibracija prsne kosti).

XV. Razgibavanje govora

Posljednja se vježba izvodi u maloj skupini od dvoje do četvero ljudi. Pokušava se postići maksimalna govorna ekspresivnost i aktivnost. Može se glumiti prepirka, važno je da su na početku i gesta i mimika iznimno izražene, a kako vježba dolazi kraju, prelazi se u umjeren, normalan govor koji prate umjereni gesta i mimika. Važno je napomenuti da larinks cijelo vrijeme mora biti opušten.

7. ISTRAŽIVANJE: ODGAJATELJICE KAO GOVORNI UZORI

7.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je analizirati glas i izgovor odgajateljica. Analiziranjem pojedinih vokalnih parametara nastojalo se utvrditi postoji li među ispitanim odgajateljicama promuklih glasova, a listama riječi ispitalo se poštuju li pravogovornu normu.

7.2. Uzorak

Uzorak istraživanja činilo je deset odgajateljica iz Dječjeg vrtića Orepčići iz Kraljevice u dobi od 21 do 60 godina. Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Odsjeka za fonetiku.

7.3. Mjerni instrumenti

Za bilježenje zvuka korišten je diktafon mobilnog uređaja. Snimanje zvuka odvijalo se u vrtićkoj prostoriji u tihim uvjetima.

7.4. Način provedbe istraživanja

Odgajateljice su pročitale dva teksta za glas, ulomak iz slikovnice *Orangutan se boji* (Holmqvist, Sigrid Stahlberg, 2018) te dvije liste riječi (jedna lista za naglaske, a druga za asimilacije). Sve upute dane su odgajateljicama usmeno i pisano. Istraživanje je trajalo petnaestak minuta. Anonimnost u diplomskom radu osigurana je korištenjem pseudonima umjesto imena odgajateljica. Korišteni materijali za snimanje nalaze se u prilogu diplomskog rada.

7.5. *Metoda obrade podataka*

Za metodu obrade podataka korišten je program *Praat* (Boersma i Weenink, 2022). U njemu su analizirani spektrogrami, oscilogrami i LSAT-i odgajateljica te F0, F0 min, F0 max, prva tri formanta, *shimmer*, *jitter*, HNR i minimalni/maksimalni intenzitet.

8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

8.1. Fonacija

Varošanec-Škarić (1987) ističe da je dobro foniranje ono uravnoteženo te da je tako foniran glas uglavnom harmoničkog sastava, s vrlo malo šumne sastavnice u višim dijelovima spektra. Kod ispravnog foniranja, važno je učvrstiti glas da ne bi imao podrhtavanja u tonu ili jačini. Glas se, pak, smatra najugodnijim kada mu je faza otvora što manja, a samim time je i utrošak zraka najmanji, pri čemu prosječno vrijeme foniranja iznosi 25 sekundi. U nastavku slijedi tablica s vremenima fonacija ispitanih odgajateljica (izraženih u sekundama), njihovom fundamentalnom frekvencijom (izraženom u Hz), vrijednostima formanta 1, 2 i 3 (u Hz) te *shimmerom*, *jitterom* i HNR-om.

ODGAJATELJ	FON. 1	FON. 2	FON. 3	F0	F1	F2	F3	SHIMMER (dB)	JITTER (%)	HNR (dB)
A.A.	20	11	14	217	634	1122	2480	0.265	0.206	24.444
D.D.	15	19	17	225	792	1395	2836	0.558	0.352	18.052
E.E.	12	14	13	192	709	1335	2852	1.228	0.814	11.189
I.I.	5	4	5	160	690	1321	2692	0.702	3.588	13.175
K.K.	12	13	14	271	728	1389	2573	0.531	0.349	21.488
K.R.	27	17	21	173	655	1278	2176	0.693	0.534	16.756
L.L.	10	5	9	202	616	1313	3078	0.876	0.360	16.743
M.M.	10	10	10	232	708	1354	2529	0.759	0.411	17.523
T.T.	10	6	8	209	723	1352	2609	0.643	0.394	16.527
N.N.	15	13	13	206	713	1656	2910	0.744	0.377	18.737

Tablica 2. Analiza fonacija ispitanih odgajateljica

Iz tablice je vidljivo da su sva foniranja odgajateljica znatno kraća od standardnog prosjeka (25 sekundi). Smanjeno fonacijsko vrijeme može upućivati na smanjen vitalni kapacitet pluća ili pak na fonacijski defekt.

Prosječna fundamentalna frekvencija kod žena u prosjeku iznosi od 180-220 Hz, pa su F0 odgajateljica bez većih odstupanja.

Vrijednosti prvog, drugog i trećeg formanta glasa /a/ u hrvatskom jeziku izmjerili su Bakran i Stamenković (1990) te one iznose: F1=884, F2=1393, F3=2709. Slične je vrijednosti u svome doktorskom radu izmjerila i Bašić (2018): F1=816 Hz, F2=1370 Hz, F3=2521. Iz Tablice 2 vidljivo je kako su sve vrijednosti prvih formanta odgajateljica niže od navedenih prosječnih. Bašić (2018: 28-29) ističe kako je s vrijednostima prvog formanta uvijek povezano obilježje otvorenosti i zatvorenosti (na to obilježje utječu mandibularni pokreti, položaj jezika te faringalno stezanje), a da škripavi glasovi imaju „uobičajeno više vrijednosti F1 (uslijed podizanja larinksa), dok šumni glasovi imaju niže vrijednosti F1“.

Nadalje, u fonaciji glasa /a/ izračunati su *shimmer* i *jitter*. *Shimmer* se definira kao mjera aperiodičnosti amplitude F0, tj. kao mjera jačine promjene amplitude od jednog F0 perioda do drugog, a *jitter* kao mjera aperiodičnosti tona, tj. kao kratkotrajna promjena F0 uvjetovana nesinkroniziranim titrajima glasnica do koje dolazi zbog anatomske nesimetričnosti glasnica. Uredne vrijednosti *shimmera* dopuštati će oscilacije do 0.35 dB, a *jittera* do 1 %. Povišene vrijednosti *shimmera* percipiraju se kao promuklost glasa, dok se povišene vrijednosti *jittera* percipiraju kao glas lošije kvalitete. Heđever (2012) tvrdi kako će manje vrijednosti *jittera* dati kvalitetniji glas i čišću intonaciju.

Vidljivo je, dakle, kako samo jedna odgajateljica nema povišeni *shimmer*, a *jitter*, pak, ima povišen samo jedna odgajateljica. Povišeni *shimmer* imale su odgajateljice: D.D (0.558 dB), E.E. (1.228 dB), I.I. (0.702 dB), K.K. (0.531 dB), K.R. (0.693 dB), L.L. (0.360 dB), M.M. (0.759 dB), T.T. (0.643 dB) i N.N. (0.744 dB). Jedino je odgajateljica A.A. imala *shimmer* urednih vrijednosti (0.265 dB). Povišeni *jitter* imala je jedino odgajateljica I.I. (3.588 %) te ona ujedno i jedina od ispitanih odgajateljica ima povišene vrijednosti i *shimmera* i *jittera*. Dakle, čak 9 ispitanih odgajateljica ima obilježja promuklosti glasa, a jedna od njih ima i obilježja glasa lošije kvalitete.

Perceptivna procjena glasa odgajateljica bila je podijeljena na sljedeće tri kategorije: nema promuklosti, blaga promuklost, jača promuklost. Subjektivna analiza dala je sljedeće

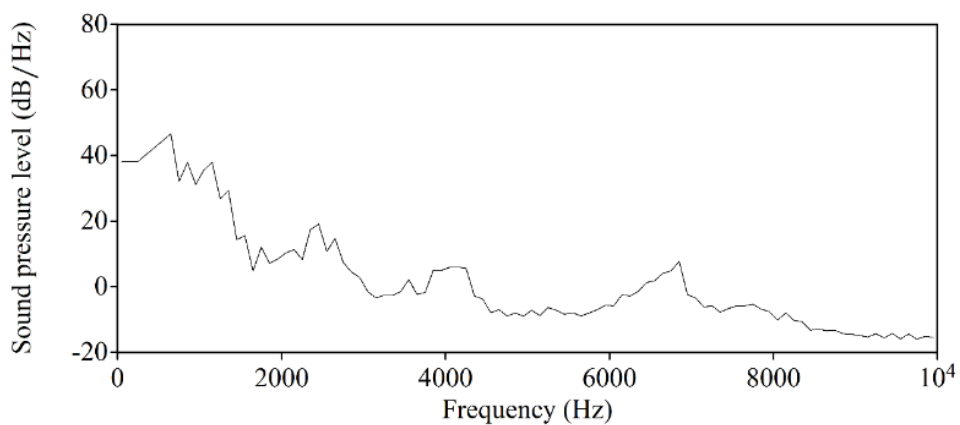
rezultate: odgajateljice E.E, I.I., K.R., L.L. i N.N. imale su najviše šumnosti u glasu te time spadaju u kategoriju jača promuklost. Odgajateljice D.D. i T.T. imale su nešto manje šumnosti i pripadaju kategoriji blaga promuklost, a odgajateljice A.A., K.K. i M.M. bile su svrstane u kategoriju bez promuklosti glasa. Subjektivna percepcija donekle se podudara s akustičkom analizom u rezultatima jače promuklih i blago promuklih odgajateljica.

HNR (*Harmonics to Noise Ratio*) može se definirati kao omjer između harmoničnog i šumnog dijela spektra. Što je HNR veći, to je glas čišći i bolje kvalitete. Uvriježeno je mišljenje kako bi HNR morao iznositi najmanje 10 dB jer sve vrijednosti ispod navedene mogu upozoravati na patologiju glasa te zahtijevaju daljnje stručne obrade.

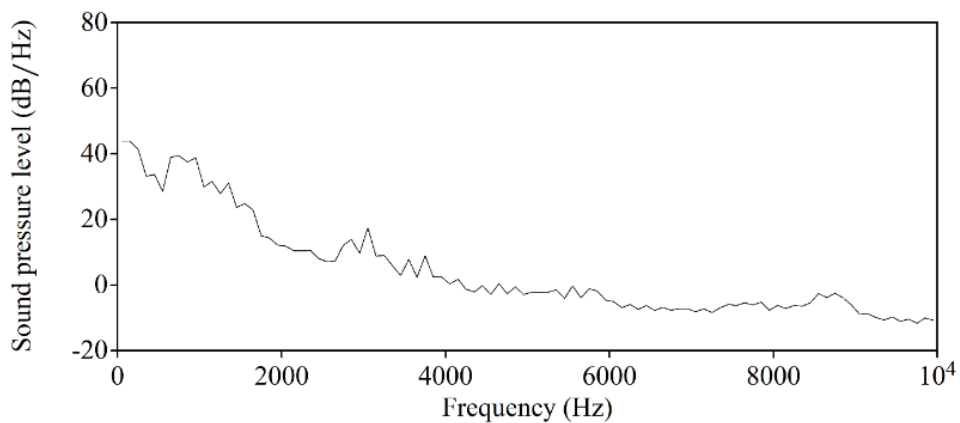
Sve su ispitane odgajateljice imale vrijednosti HNR-a iznad 10 dB, što je zadovoljavajuće. Najlošiji je rezultat imala odgajateljica E.E. (11.189 dB), a najbolji odgajateljica A.A. (24.444 dB). Sveukupno, iz dobivenih se podataka može zaključiti kako je odgajateljica A.A bez povišenog *shimmera* (0.265 dB), urednog *jittera* (0.206 %) i najvišeg HNR-a (24.444 dB) odgajateljica čiji je vokalni status najbolji. Odgajateljica E.E. imala je *shimmer* 1.22 dB, *jitter* 0.814 % i HNR 13.175, a *shimmer*, *jitter* i HNR odgajateljice I.I. iznosili su: 0.702 dB, 3.588 % te 13.175 dB.

Uzevši u obzir sve navedene rezultate (a pogotovo višak šumne sastavnice u spektru te subjektivni dojam šumnog glasa), oni upućuju na kroničnu promuklost kod odgajateljica te potvrđuju tezu o gorućoj potrebi brige za glas odgajatelja.

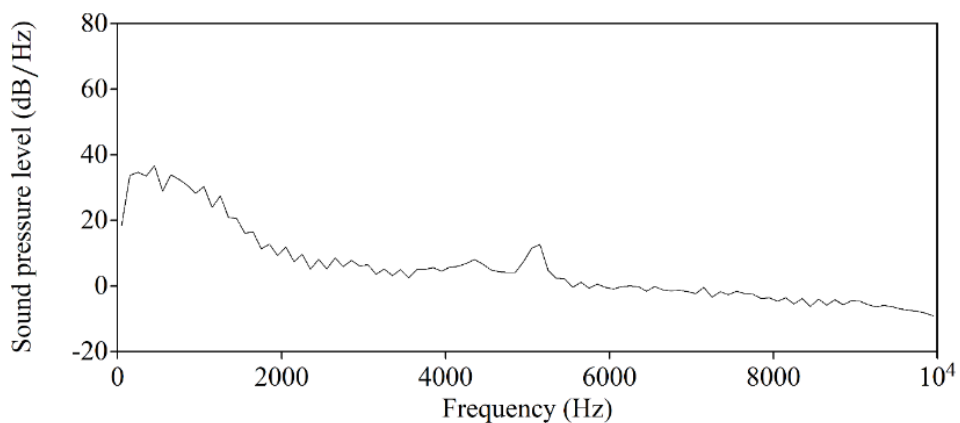
U nastavku slijede prikazi Dugotrajnog prosječnog spektra glasa (*The Long-Term Average Spectrum*, LTAS) svake odgajateljice



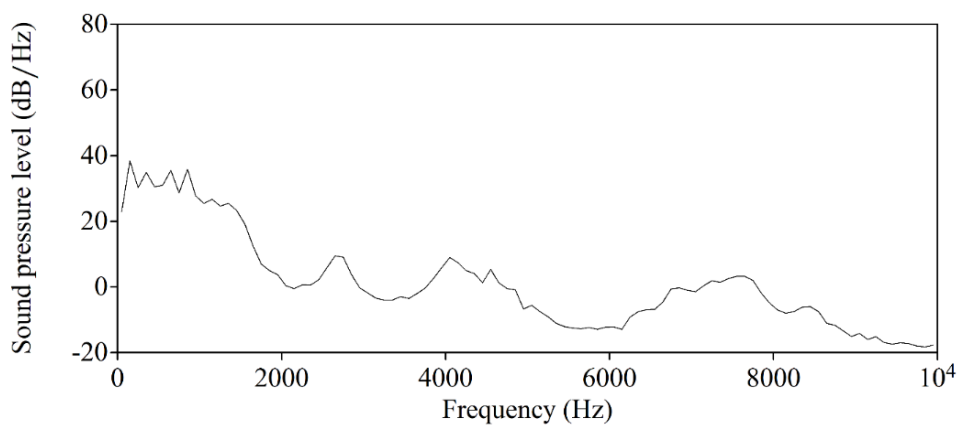
Slika 2. *LTAS odgajateljice A. A (Praat)*



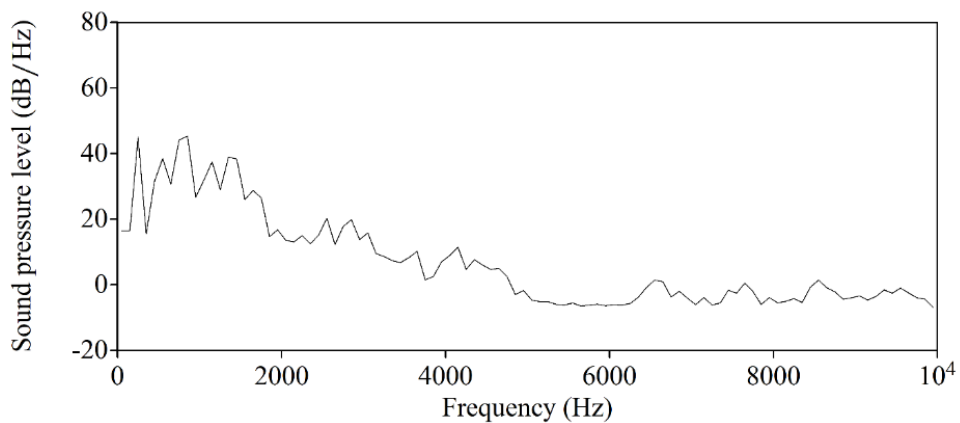
Slika 3. *LTAS odgajateljice D. D. (Praat)*



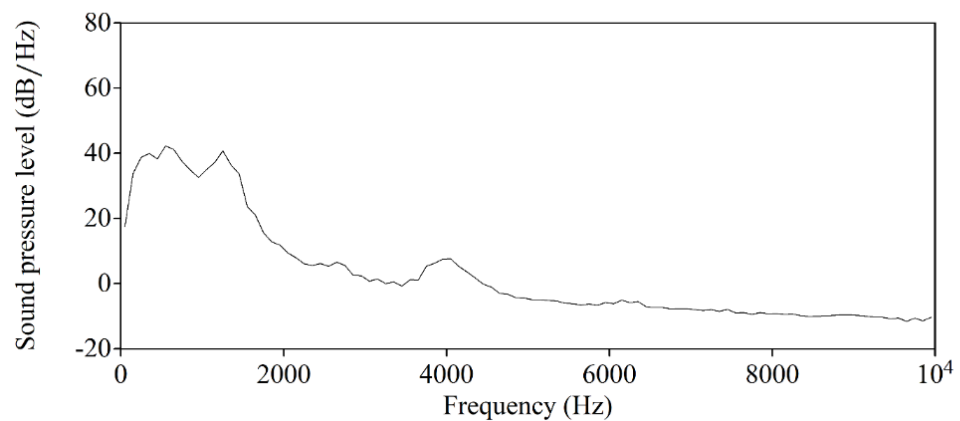
Slika 4. *LTAS odgajateljice E. E. (Praat)*



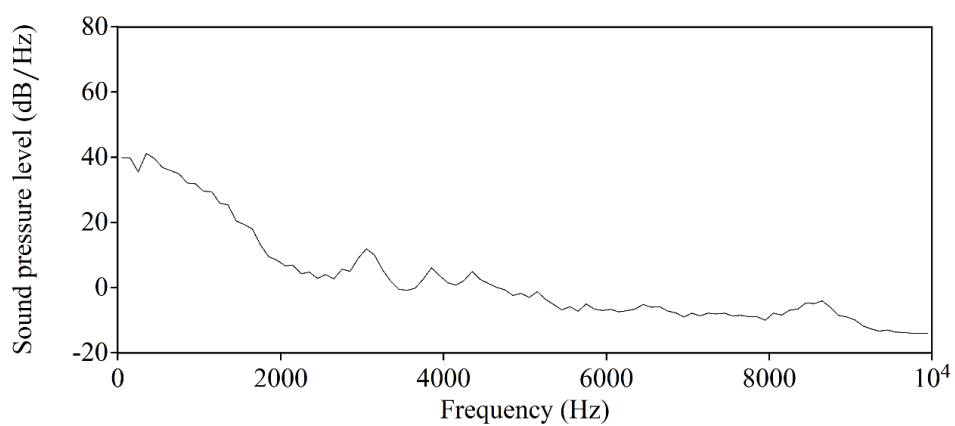
Slika 5. *LTAS odgajateljice I. I. (Praat)*



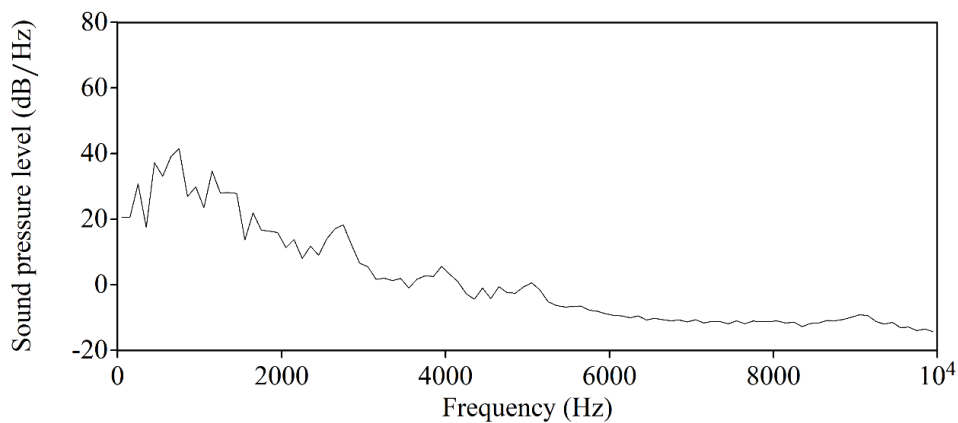
Slika 6. *LTAS odgajateljice K. K. (Praat)*



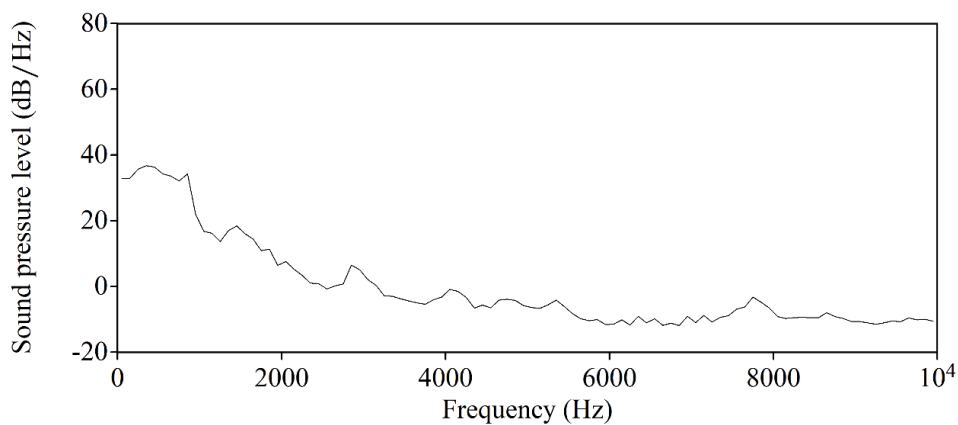
Slika 7. *LTAS odgajateljice K. R. (Praat)*



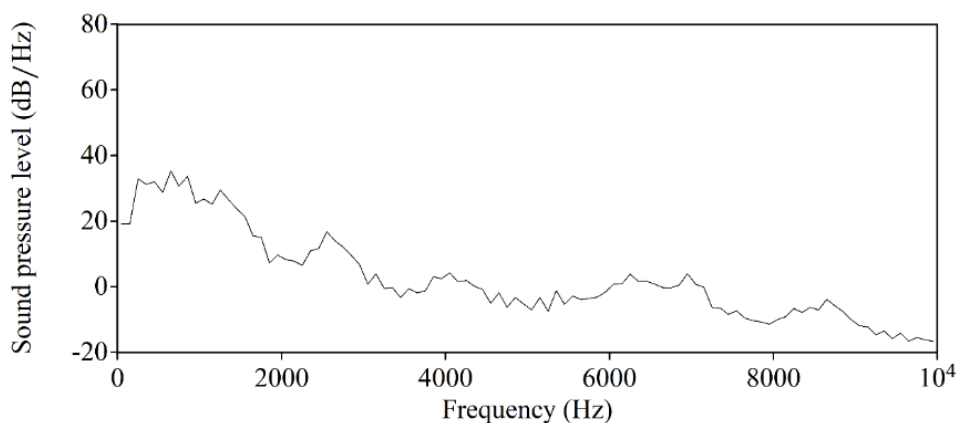
Slika 8. *LTAS odgajateljice L. L. (Praat)*



Slika 9. *LTAS odgajateljice M. M. (Praat)*



Slika 10. *LTAS odgajateljice N. N. (Praat)*



Slika 11. *LTAS odgajateljice T. T. (Praat)*

Iz navedenih slika, a i rezultata trajanja fonacije te ostalih dobivenih podataka, može se zaključiti da su promuklost i šuman glas česti. Promukle glasove obilježava višak šumne sastavnice, a to znači da se šum nalazi i u nižem i u višem (iznad 4 kHz) području spektra. Nadalje, u području zvonkosti (do 2 kHz), stridentnosti i blistavosti (od 3,5 kHz) takvi disfonični glasovi imaju vidljivo manji broj formantata.

Poželjno je da vokalni profesionalci, a među njima, naravno, i nastavnici i odgajatelji vode brigu o zdravlju svojeg glasa te da fonijatra posjete i tijekom školovanja ako već tada počinju primjećivati probleme i poteškoće s glasom. Ti se problemi mogu očitovati zamorom glasa koji sa sobom nosi dulju promuklost. S druge strane, zadaća fonetičara i drugih vokalnih pedagoga jest ta da ih oni upute na specijalistički pregled otorinolaringologa, a onda i fonijatra ako njihove „objektivne zvučne mjere glasove kvalitete prelaze patološki prag, pa čak ako se i približavaju tom pragu“ (Varošaneć-Škarić 2010: 126).

8.2. Frikativni i nefrikativni tekst/Tekst za glas i izgovor 1 i 2

Prije čitanja tekstova za glas (bez pripreme), odgajateljicama je dana uputa da ga pročitaju uobičajenim intenzitetom. Izmjereni su sljedeći podaci: F0, F0 max, F0 min, minimalni/maksimalni intenzitet, F0, F0 max i F0 min izraženi su u Hz, a maksimalni i minimalni intenzitet izraženi su u dB. Podaci su prikazani u dvije tablice; prva tablica odnosi se na Tekst za glas 1, a druga tablica na Tekst za glas 2. Pri snimanju odgajateljica posebna je pažnja bila posvećena držanju snimača na jednakoj udaljenosti od svake pojedine ispitanice. Subjektivnom slušnom procjenom u Tekstu za glas i izgovor 1 najveću glasnoću postigle su odgajateljice D.D., K.R. i N.N., a u Tekstu za glas i izgovor 2 odgajateljice A.A., D.D. i K.R. S druge strane, u Tekstu za glas i izgovor 1, subjektivno su najmanju glasnoću postigle odgajateljice E.E., I.I., L.L. i T.T., a u Tekstu za glas i izgovor 2 odgajateljice E.E., K.K., L.L. i T.T. Rezultati subjektivne slušne procjene i objektivno izmjerenih mjera podudaraju se za odgajateljice D.D. i K.R.(za najglasnije izvedbe) te E.E. i T.T. (za najtiše izvedbe).

ODGAJATELJ	F0	F0 max	F0 min	INTENZITET MIN.	INTENZITET MAX.
A.A	218	516	73	39	81
D.D.	241	491	79	43	85
E.E.	195	469	69	39	78
I.I.	155	497	68	39	79
K.K.	170	493	69	49	80
K.R.	208	494	75	39	85
L.L.	196	490	69	41	81
M.M.	221	527	67	39	85

T.T.	229	495	74	40	79
N.N.	206	386	75	41	80

Tablica 3. *Analiza Teksta za glas i izgovor 1*

ODGAJATELJ	F0	F0 max	F0 min	INTENZITET MIN.	INTENZITET MAX.
A.A	226	366	75	40	77
D.D.	236	493	76	41	85
E.E.	197	470	73	41	78
I.I.	163	499	67	39	84
K.K.	180	500	75	39	84
K.R.	219	519	72	42	88
L.L.	193	375	73	40	82
M.M.	235	524	69	41	83
T.T.	235	499	75	41	81
N.N.	204	384	66	39	80

Tablica 4. *Tekst za glas i izgovor 2*

8.3. Naglasak riječi

Kako bi se ispitao naglasni sustav odgajatelja sastavljena je lista od 30 riječi: *kaput, luđak, bradavica, odgledati, povući, problem, proizvođač, ujutro, ponuditi, razgovarati, ukinuti, neočekivan, četvrtak, bazen, staklenik, materijal, cement, kredit, Hrvat, zapamtiti, karneval, legionarski, vježbenica, vodenjak, zabilježiti, zabrinuti, kiša, trava, Sunce i rosa*. Odgajateljicama je dana uputa da svaku riječ pročitaju kao zasebnu rečenicu. Unatoč zadanoj uputi, kod odgajateljica je došlo do nabiranja. Naglasci koji su trebali biti ostvareni su sljedeći: kàpūt, lùďāk, bràdavica, òdgleđati, pòvūći, pròblēm, proizvòđāč, ùjutro, pònuditi, razgovárati, ùkinuti, neočekīvān, četvrtak, bázēn, staklènīk, materijāl, cèment, krèđīt, Hrvāt, zàpāmtiti, karnèvāl, legiònārskī, vježbènica, vodènjāk, zabilježiti, zàbrinuti, kīša, tráva, Súnce, ròsa (preuzeto iz *Školskog rječnika hrvatskoga jezika* (Birtić et. al., 2012)).

N.N. ima četveronaglasni sustav te je sve riječi izgovorila ortoepski ispravno. D.D. također ima četveronaglasni sustav i nikad ne griješi u mjestu naglasaka, ali ponekad ostvari silazni na mjestu uzlaznoga (*kàput, Hrvāt*). E.E. uglavnom ostvaruje dobro naglasno mjesto, ali rijetko ima uzlazne naglaske, najčešće ostvaruje silazne na mjestu uzlaznih (*òdgleđati, zabilježiti, neočekivan, lùďak, zàbrinuti, Hrvāt, cèment*, ali ima i *krèđīt, vodènjāk*). Ostale odgajateljice imaju udarni naglasni sustav (udar je nekad kraći, nekad duži), nemaju uzlaznih tonova te je mjesto naglasaka pomaknuto prema naprijed: *legiònārski, proizvòđāč, razgovarati, zabilježiti, zabrinuti, zapāmtiti, neočekivan, odgledati, problem* (rjeđe *problem*), *materijal, staklenik, vodenjak, ponuditi, ukinuti, karneval, ujutro, Hrvat, povući, bazen, kaput, cement, kredit, luđak* (rjeđe *luđak*). Odgajateljice koje su podrijetlom iz visinskog naglasnog sustava bit će uspješnije u ostvarivanju naglasne norme, ali bilo bi poželjno da i one koje su podrijetlom iz udarnoga naglasnog sustava, pa u svojem idiolektu nemaju tonsko razlikovanje naglasaka i ne znaju ostvariti uzlazne naglaske, točno izgovaraju barem naglasno mjesto. U razgovoru s djecom to nije nužno, ali u čitanju ili pričanju priča to bi bilo poželjno jer su one govorni uzori djeci. Sve odgajateljice koje su sudjelovale u ovom istraživanju rođene su u Rijeci i žive u njezinoj okolini (Veprinac, Kraljevica, Bakarac, Šmrika ili Jadranovo). Roditelji odgajateljica A.A., L.L., T.T., I.I., K.K., K.R. i M.M. podrijetlom su iz okolice Rijeke. Majka odgajateljice E.E. podrijetlom je iz Istre, dok joj je otac podrijetlom iz područja Slavonije. Majka odgajateljice D.D. podrijetlom je iz okolice Senja, a otac iz Like, dok je majka odgajateljice

N.N. iz okolice Rijeke, a otac iz Bosne. Podrijetlo roditelja odgajateljica E.E., N.N. i D.D. objašnjava njihove naglasne sustave.

8.4. Asimilacije

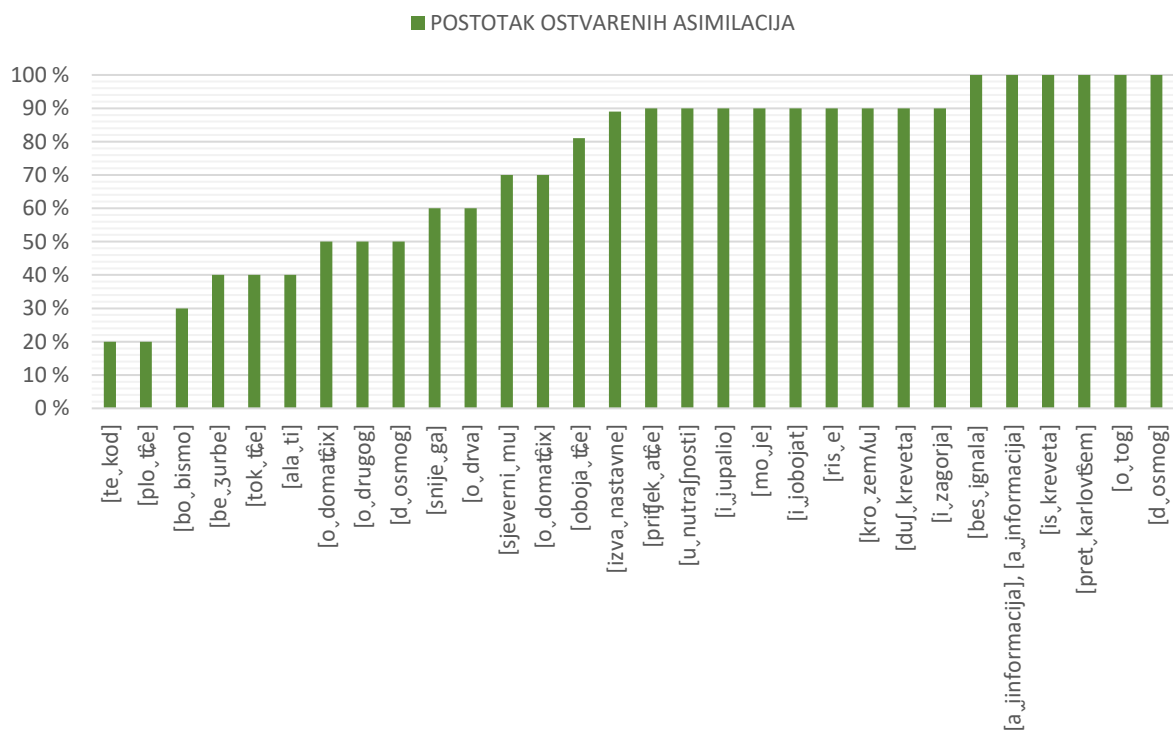
„Asimilacija je fonološki proces u kojem se bitan (inherentan) oblik u odsječku govornog lanca mijenja pod koartikulacijskim utjecajem susjednog isječka“ (Runjić-Stoilova 2011: 5). Uvriježeno je pravilo asimilacije da jači glasnik prema sebi mijenja onaj slabiji. Od „dva suglasnika podjednakih stupnjeva napetosti jači je onaj na početku sloga nego na kraju sloga; od dva suglasnika istog stupnja napetosti jači je na početku sloga drugi po redu, a na kraju sloga prvi po redu“ (Škarić 2007: 96). Škarić (2001 i 2007) navodi deset asimilacijskih pravila u hrvatskome jeziku: „1. međusamoglasnički [i], 2. izjednačavanje suglasnika po napetosti, 3. izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika, 4. neizgovaranje [t] i [d] ispred poluzatvornih, 5. izgovaranje /n/ kao [m] ispred [p], [b], [m], 8. izgovaranje posebnih alofona, 9. palatalizacija piskavih /s/, /z/, /c/ ispred nepčanih zaprječnih suglasnika, 10. izgovaranje nefonemskih glasnika“. Rezultati asimilacija u govoru ispitanih odgajateljica nalaze se u donjoj tablici. Prosječan postotak asimiliranog sadržaja po standardnoj devijaciji iznosi: $\bar{d} = (73.67 \pm 26.24)\%$

REČENICA	ASIMILACIJA KOJU TREBA PROVESTI	TREBA IZGOVORITI	POSTOTAK PROVEDENIH ASIMILACIJA
Uz ostale namirnice, i bob bismo rado dodali u jelo.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[bo_bismo]	30 %
Pričekat će još sekundu, dvije.	neizgovaranje [t] i [d] ispred poluzatvornih	[priʃek_atêe]	90 %
Od domaćih jela koje susrećemo u unutrašnjosti zemlje, najdraži su nam štrukli.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[o_domatêix]	50 %
		[u_nutraʃnosti]	90 %

Snijeg ga je jako iznenadio ostavivši ga bez signala, a i informacija.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika, izjednačavanje suglasnika po napetosti, međusamoglasnički [i]	[snije_ɡa] [bes_ɣnala] [a_ɣinformacija], [a_ɣinformacija]	60 % 100 % 100 %
Bez žurbe je ustao iz kreveta i upalio radio.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika , izjednačavanje suglasnika po napetosti, međusamoglasnički [i]	[be_ʒurbe] [is_ɣkreveta] [i_ɣupalio]	40 % 100 % 90 %
Moj je automobil parkiran tek kod kućnog broja 87.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[mo_je] [te_kod]	90 % 20 % /
Plot će napraviti od drva i obojat će ga u zelenu boju.	neizgovaranje [t] i [d] ispred poluzatvornih, izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika, međusamoglasnički [i]	[plo_ɥe] [o_drva] [i_ɣobojat] [oboja_ɥe]	20 % 60 % 90 % 81 %
Pred Karlovcem opet gužva jer promet za zapad ne jenjava	izjednačavanje suglasnika po napetosti	[pret_karlovɥem]	100 %
Taj ris se, kroz zemlju, bolje snalazi u sjevernim mu krajevima.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[ris_e] [kro_zemɥu] [sjeverni_mu]	90 % 90 % 70 %
Od tog će mu biti bolje.	izjednačavanje suglasnika po napetosti	[o_tog] [tok_ɥe]	100 % 40 %

Za izvannastavne aktivnosti, prijavilo se 23 učenika.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[izva_nastavne]	89 %
Ništa posebno od domaćih događanja, mislio je šetajući duž kreveta.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika, izjednačavanje suglasnika po napetosti	[o_domatačix] [duf_kreveta]	70 % 90 %
U nogometnoj je ligi od drugog pa do osmog mjesta baš sve neizvjesno.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[o_drugog] [d_osmog]	50 % 100 %
Novi alat ti poštom stiže iz Zagorja do osmog ožujka.	izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika	[ala_ti] [i_zagorja] [d_osmog]	40 % 90 % 50 %

Tablica 6. Analiza asimilacija u čitanju rečenica



Graf 2 Vizualna reprezentacija postotka provedenih asimilacija u rečenicama

Iz navedenog grafa vidljivo je kako su asimilacije s najmanjim postotkom provedivosti (20 %) izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika u primjeru [te_kod] i neizgovaranje [t] i [d] ispred poluzatvornih, u primjeru [plo_têe]. Asimilacije koje su odgajateljice najviše provodile (100 %) su: izjednačavanje suglasnika po napetosti [beš_ignala], [is_kreveta], [pret_karlovfšem], [o_tog], izgovaranje jednoga umjesto dvaju jednakih ili izjednačenih suglasnika [d_osmog] te, međusamoglasnički [j] [a_ĵinformacija], [a_ĵinformacija].

Kada govorimo o procesu asimiliranja, važno je spomenuti i pojam hiperkorektnosti izgovora. Varošanec-Škarić (2010: 127) hiperkorektnost opisuje na sljedeći način: „U fonetskom statusu bilježimo moguće neprovođenje obvezujućih asimilacija, tj. izgovor koji je previše analitičan, «hiperkorektan», ili pak suvišne asimilacije u odnosu na OPIH.“ Nadalje, navodi kako su hiperkorektan izgovor i neprovođenje asimilacija najčešće prisutni kod osoba koji se žele doimati školovanijima pa samim time pretjeruju u odvajanjima i naglašavanjima riječi. S druge strane, previše asimilacija može se povezati s dijalektalnim izgovorom. Niti jedna od navedenih krajnosti nije ispravna. „U pravilnom se izgovoru govorne riječi izgovaraju kao cjeline naglašene značenjske riječi i klitika. Jedino se u slučaju oklijevanja ili stanki procesiranja smije odvojiti zasebno proklitika. Nisu dopuštene ni suvišne asimilacije do kojih dolazi uslijed redukcije, ispadanja vokala.“ (Varošanec-Škarić, 2010: 127). Pretjerano asimiliranje kod odgajateljica može se objasniti težnjom ka što boljoj interpretaciji zadanih rečenica. Odgajateljicama nije bila dana uputa da svoju pozornost obrate na asimilacije u rečenicama te su u nekim primjerima, budući da je njihov govor bio sniman, težile hiperkorektnom govoru.

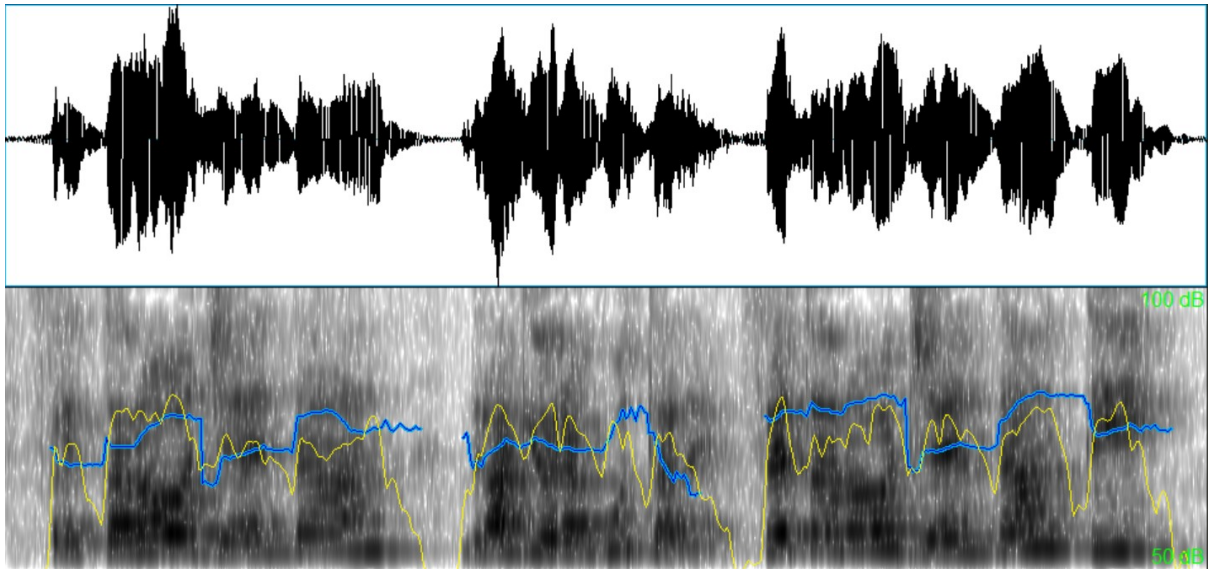
8.5. Čitanje ulomka slikovnice

Priče imaju vrlo veliku ulogu u životu svakog djeteta jer razvijaju i potiču njegove kompetencije. Čitanje naglas utječe na cjelovitost dječjeg razvoja, potiče djecu na kreativnost, maštu i stvaralaštvo. Mnoga istraživanja ističu važnost glasnog čitanja djeci jer se pokazalo da glasno čitanje i pričanje razvija u djetetu osjećaj sigurnosti i povjerenja u odrasle (Pletikos-Olof, Vlašić Duić 2013: 422, prema Neuman i Dickinson, 2001). U dječjim vrtićima priče se čitaju skoro svaki dan i vrlo su važan dio odgojno-obrazovnog procesa, a Batarelo Kokić (2015:

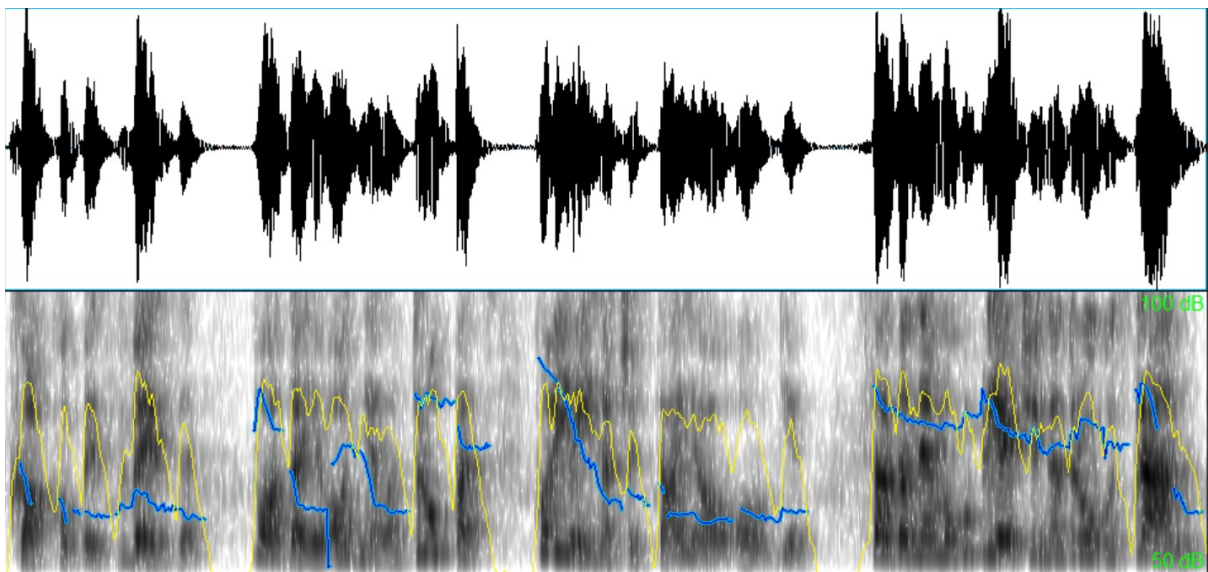
276) govori kako je "uživanje djece u slikovnicama, bez obzira na način na koji se slikovnice „čitaju“, osnova su za kasniji razvoj čitalačke pismenosti, učenje o društvenim vrijednostima te uspjeh u školi. Istraživanje koje su proveli Wasik i Bond (2001) otkrilo je kako je cilj čitanja kod većine odgajatelja taj da djeci proširuju vokabular. Za vrijeme čitanja odgajatelji koriste „konkretno predmete koji se vezuju uz korištene riječi i pružaju djeci mogućnost da koriste te riječi u smislenom kontekstu“ (Batarelo Kokić, 2015: 384).

Uloga odgajatelja u čitanju priče vrlo je velika jer svojom interpretacijom utječe na to hoće li ona djetetu biti zabavna i zanimljiva ili dosadna. Kako bi se postiglo minimalno interpretativno čitanje Pletikos. Olof i Vlašić. Duić (2013: 421) tvrde da je potrebno „unaprijed poznavati tekst“, a i s obzirom na to upotrijebiti određene kombinacije prozodijskih sredstava: „dijelove s više informacija izgovorit će višim tonom, glasnije, usporenim tempom, razgovjetnijim izgovorom i rečeničnim naglaskom, a manje količine informacija nižim tonom, tiše, brže i slivenije“. Prema Dickinsonu i Smithu (1994) odgajateljice bi trebale težiti čitanju izvedbenim stilom. Taj stil karakterizira cjelovitost priče bez previše stanki i ometanja. Pletikos Olof i Vlašić Duić (2013: 424): „ono malo što se govori za vrijeme čitanja upućeno je pojašnjenju vokabulara, razumijevanju likova i poticanju očekivanja.“. Ranije je spomenuto kako je odgajatelj važan govorni uzor za dijete, a kod pričanja priče on je posrednik. Zadatak je odgajatelja da „uđe“ u priču i oživi likove te da pokuša prenijeti emocionalnu pozadinu priče pritom se vješto koristeći prozodijskim sredstvima (tempom, stankama, ritmom, rečeničnim naglaskom, intonacijom, bojom glasa, glasnoćom, mimikom i gestom). Dakle, zadatak je odgajatelja da je njegovo interpretativno čitanje prepuno afektivnosti. Također, bitna je i dramtizacija koja „se postiže uživljavanjem u ulogu, oživljavanjem dijaloga promjenama u glasu, a u kategoriju osobnog angažmana pripadaju izražavanja osobnog interesa učitelja za tekst, izražavanje zadovoljstva, uzbuđenja, empatije ili tuge.“ (Pletikos Olof, Vlašić Duić 2013: 425)

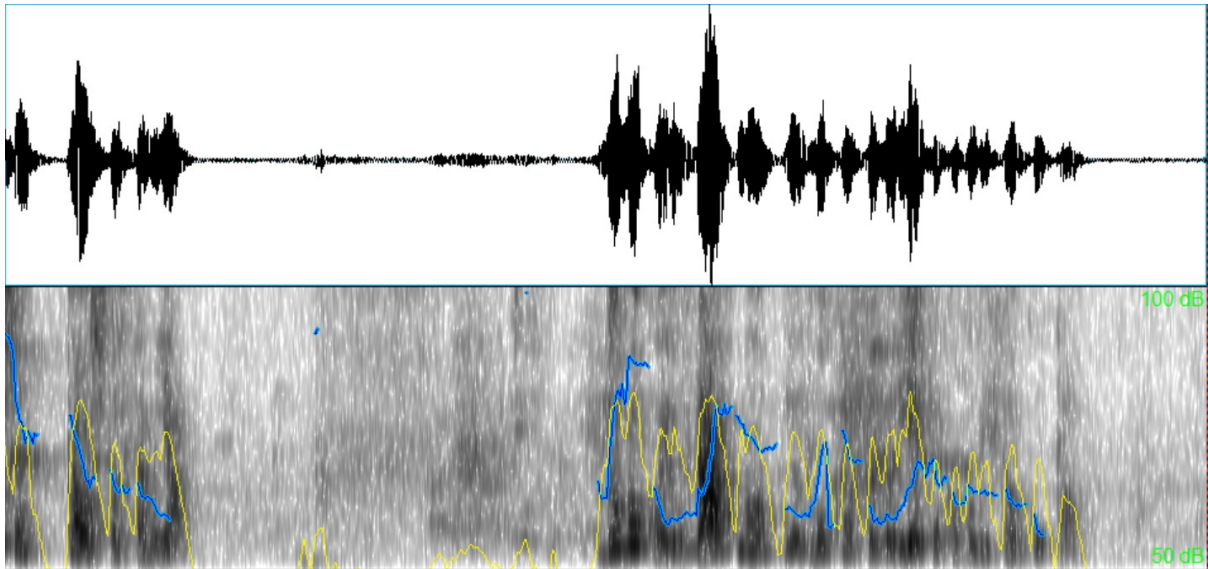
U ovom su istraživanju odgajateljice trebale pročitati ulomak iz priče *Orangutan se boji* autora S. Holmquist i A. C. Sigrid Stahlberg (2018) koji sadrži dijalog.



Slika 12. Odgajateljica E.E. izvodi glas ptičice: „*Sretan rođendan dragi Orangutane, sretan rođendan ti!*“



Slika 13. Odgajateljica L.L izvodi glas Tigra: „*Kako bez veze! Voda je odnijela trupac koji je inače stajao ovdje. Sada ne mogu prijeći na drugu stranu!*“



Slika 14. Odgajateljica M.M. izvodi duboki udah čitajući „*Duboko je uzdahnuo i odvukao se do rijeke kako bi se okupao*“

Odgajateljice su ulomak priče pročitale vrlo izražajno, vješto koristeći prozodijska sredstva. Glasnoća i tempo bili su primjereni sadržaju slikovnice. Bile su ritmične i ostvarivale su velike intonacijske raspone. Pri čitanju su mijenjale boju glasa, koristile su šum i falseto, dajući tako glasove različitim likovima te su imale i izražajnu mimiku. Neke su dijelove teksta i otpjevale. Vješto su se koristile i stankama. Najizraženija je bila odgajateljica K.K.. koja je pri čitanju ulomka koristila sve gore navedene značajke. Naravno, valjalo bi istražiti i kako djeca percipiraju njihova čitanja.

9. ZAKLJUČAK

Govorna komunikacija koju odrasla osoba ostvaruje s djetetom te sama izloženost govoru kod djece, jedni su od ključnih aspekata urednog razvoja govora. Djetetova jezična aktivnost kreće se od relativno pasivnog pa sve do svjesnog, namjernog i aktivnog. Kada govorimo o najranijem institucionaliziranom poučavanju jezika, u fokusu su odgajateljice kao prvi institucionalni djetetovi govorni uzori. Gledajući s govorno-odgojnog smisla, odgajateljicama je zadaća uklopiti jezične igre u svoju svakodnevnu praksu te u ranoj fazi jezičnog razvoja pokušati izbjeći teorijsko poučavanje. U radu su dani primjeri nekoliko igara kojima se odgajatelji svakodnevno mogu služiti. Naravno, kako bi poučavanje jezika i govora bilo kvalitetno, odgajateljice moraju imati dobar i zdrav glas. Veliki aspekt ovog rada posvećen je osvješćivanju brige za glas te pravilnoj brizi za glas. Nadalje, prikazane su i vježbe za glas i izgovor kako bi se odgajateljima ponudio način zagrijavanja i pripreme glasa. U ovom diplomskom radu provedeno je i istraživanje vokalnih statusa odgajateljica Dječjeg vrtića „Orepčići“ u Kraljevici. Dobiveni podaci ukazuju na kronično povišeni *shimmer*, *jitter* i sniženi HNR kod svih odgajateljica. Pri ispitivanju asimilacija, u nekim su primjerima odgajateljice težile što boljoj izvedbi te su ostvarile hiperkorektan izgovor. Ispitivanje naglasnog sustava pokazalo je kako čak sedam od deset ispitanih odgajateljica ima udarni naglasni sustav, a da uzlazne naglaske imaju samo odgajateljice kojima su roditelji podrijetlom iz novonštokavskoga područja. U čitanju ulomka slikovnice sve su odgajateljice bile uvjerljive i izražajne, vrlo su se vješto koristile prozodijskim sredstvima. Budući da je istraživanje vokalnih statusa odgajateljica u većini slučajeva pokazalo kroničnu promuklost, vokalna higijena odgajatelja pokazala se važnom i potrebnom. Zadaća je odgajatelja voditi brigu o svome glasu, pa je poželjna njihova suradnja s fonetičarima koji će im pomoći u prevenciji i zaštiti glasa, a bude li potrebno, preporučit će im daljnje pretrage i pomoći pri otklanjanju smetnji. Upravo iz tog razloga, za odgajatelje je važna i nužna edukacija o važnosti očuvanja zdravoga glasa i o unapređenju govorne i govorničke vještine.

10. LITERATURA

Apel, K. i J. Masterson, J., prilagodila Posokhova, I. (2014). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

Bakran, J. i Stamenković, M. (1990). *Formanti prirodnih i sintetiziranih vokala hrvatskoga standardnoga govora*. *Govor*, 7 (2), 119-137. URL: <https://hrcak.srce.hr/176321> (pristupljeno 12.12.2021.)

Batarelo Kokić, I. (2015). *Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica*. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/222636> (pristupljeno 1.3.2022.)

Bašić, I. (2018). *Akustička analiza općeprihvaćenoga hrvatskoga i srpskog govora – formantska analiza i mjere fundamentalne frekvencije*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet

Blaži, D., Heđever, M. (2010). Somatske teškoće kao indikatori stresa i teškoće glasa kod odgajateljica i nastavnika. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46 (2), 19-33. URL: <https://hrcak.srce.hr/61556> (pristupljeno 7.1.2022.)

Boersma, P. i Weenink, D. (2022). *Praat: doing phonetics by computer*, URL: <http://www.praat.org/> (pristupljeno 7.1.2022.)

Bonetti, A. (2011). Perceptivna procjena glasa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), 64-71. URL: <https://hrcak.srce.hr/63443> (pristupljeno 7.1.2022.)

Gabrić, M. (2015). Kognitivna teorija jezika i uporaba konceptualne metafore u političkom govoru. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. URL: <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:89> (pristupljeno 23.12.2021.)

Hadžiselimović, Dž. (2005). Dijalekt i/ili strani jezik u ranoj dobi: tako jednostavno ili ipak znatno složenije?. *Metodički ogleđi*, 12 (2), 9-20. URL: <https://hrcak.srce.hr/2334> (pristupljeno 12.10.2021.)

Heđever, M. (2012). Osnove fiziološke i govorne akustike. *Skripta iz kolegija Osnove fiziološke i govorne akustike na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. URL: <https://www.erf.unizg.hr/hr/studenti/skripte> (pristupljeno 13.1.2022.)

- Kovačić, G. i Buđanovac, A. (2000). Vokalna higijena: koliko o njoj znaju (budući) vokalni profesionalci?. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36 (1), 37-62. URL: <https://hrcak.srce.hr/100744> (pristupljeno 7.1.2022.)
- Kovačić, G. i Farago, E. (2017). Akustičke značajke vokalnoga zamora. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (1), 35-58. URL: <https://doi.org/10.31299/hrri.53.1.4> (pristupljeno 7.1.2022.)
- Owens, R. E. (2001) *Language Development: An Introduction*. Albany, New York: College of St Rose: Pearson Education, Inc.
- Pavličević-Franić, D. (2002). Lingvistička kompetencija nasuprot komunikacijskoj kompetenciji u ranojezičnome diskursu. *Suvremena lingvistika*, 53-54 (1-2), 117-126. URL: <https://hrcak.srce.hr/16339> (pristupljeno 24.10.2021.)
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- Peteh, M. (2018). *Radost igre i stvaranja*. Zagreb: Alinea.
- Pozojević-Trivanović M. (1984). *Slušanje i govor*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Pletikos Olof, E. i Vlašić Duić, J. (2013) *Govorna izražajnost umjetničkog proznog teksta*. U: Gudurić, S. & Stefanović, M. (ur.) *Jezici i kulture u vremenu i prostoru II/1: Tematski zbornik*. Novi Sad: Sveučilište u Novom Sadu: Filozofski fakultet
- Runjić-Stoilova, A. (2011) *Asimilacije na granici fonoloških riječi unutar govorne riječi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet
- Stančić V. i Ljubešić M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna naklada.
- Stanec, E. (2018). *Akustička analiza kvalitete glasa kod odgajateljica*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. URL: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:361> (pristupljeno 13.1.2022.)
- Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149. URL: <https://hrcak.srce.hr/165964> (pristupljeno 13.12.2021.)
- Šikić, N. i Ivičević-Desnica, J. (1988). Govorno/jezični razvoj i njegovi problemi. *Govor*, 5 (1), 63-81. URL: <https://hrcak.srce.hr/176801> (pristupljeno 23.12.2021.)

Škarić, I. (1986). Određenje govora. *Govor*, 3 (2), 2-16. URL: <https://hrcak.srce.hr/178296> (pristupljeno 23.12.2021.)

Tomić, D. (2013). *Odnos fonetskoga i fonološkoga razvoja glasa /r/ kod djece u dobi od 3 do 7 godina*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet.

Varošanec-Škarić, G. (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora*. Zagreb: FF press.

Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika*, 10 (18), 80-91. URL: <https://hrcak.srce.hr/40817> (pristupljeno 13.12.2021.)

Vrsaljko, S. i Paleka, P. (2018). Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 139-159. URL: <https://hrcak.srce.hr/217843> (pristupljeno 13.12.2021.)

11. SAŽETAK RADA NA HRVATSKOM JEZIKU

ODGAJATELJICE KAO GOVORNI UZORI

Cilj je ovog rada istaknuti važnost brige za očuvanje glasa odgajatelja koji su prvi govorni uzori djeci. U teorijskom dijelu rada donosi se opis govorno-jezičnog razvoja djeteta od njegova rođenja do šeste godine života. Budući da je vokalna higijena odgajatelja od iznimne važnosti, prikazane su i objašnjene vježbe za glas i izgovor. U istraživačkom dijelu rada analizirane su snimke govora deset odgajateljica. Ispitane su fonacija, fundamentalna frekvencija, valni oblici titranja glasnica (*shimmer* i *jitter*), razina šuma (HNR), intenzitet, naglasni sustav, asimilacije te izražajnost pri čitanju ulomka slikovnice. Rezultati pokazuju kroničnu promuklost odgajateljica i šuman glas slabije kvalitete. Ispitivanje naglasnog sustava pokazalo je prevagu udarnoga naglasnog sustava, a ispitivanje asimilacija tendenciju hiperkoretnog izgovora i neprovođenje nekih vrsta asimilacija. U čitanju slikovnice odgajateljice su pokazale visoku razinu izražajnosti te vještinu u korištenju prozodijskih sredstava.

Ključne riječi: odgajateljice, jezični razvoj djeteta, vokalna higijena odgajatelja, promuklost, naglasni sustav, asimilacije

12. SAŽETAK RADA NA ENGLESKOM JEZIKU

KINDERGARTEN TEACHERS AS SPEECH MODELS

The main objective of this paper is to emphasize the importance of caring for and preservation of the voice of kindergarten teachers because they are first speech role models for children. Throughout the theoretical part of the paper, a description of the speech and language development of a child from his birth to the sixth year of it's life is given. Because the vocal hygiene of kindergarten teachers is of utmost importance, exercises for voice care and proper pronunciation are presented and explained. Throughout the research part of the paper, speech records of ten kindergarten teachers were analyzed. Phonation, fundamental frequencies, wave forms of vocal cord vibrations (shimmer and jitter), harmonics to noise ratio (HNR), intensity, system of pronunciation, assimilations and expressive reading of a passage of a picture book were examined. The results show chronic hoarseness of kindergarten teacher and a poor quality noisy voice. The examination of the accent pronunciation system showed the predominance of the percussive accent system. The examination of speech assimilations showed tendency of hypercorrect pronunciation and non-implementation of certain types of assimilations. While reading the picture book, kindergarten teachers showed a high level of expressiveness and skill using prosodic features.

Key words: kindergarten teachers, speech and language development of a child, vocal hygiene of kindergarten teacher, hoarseness, accent pronunciation system, assimilations

13. PRILOZI

Prilog 1. Materijal za snimanje

1. Sljedeće tekstove pročitajte na glas bez pripreme, tj. bez prethodnog čitanja.

Tekst za glas 1

To navodi na temu o kojoj bih htio dometnuti kratak dodatak. Naime, u tim je krajevima pitanje vjere i obreda bilo u to vrijeme pitanje duhovne vladavine. To pak nije pripadalo Europi, pogotovo ne Mediteranu koji je odvajkada gajio nadu i vjeru u djela velikih ljudi, u narod i more te u tvrde gradove na njegovim obalama. Mnogo godina nakon toga mnogo je njih vjerovalo da je raj i pakao upravo u njihovom kraju. Oni koji vuku porijeklo od bijelih ljudi bili bi raj, a oni drugi koji ih odbijaju pakao. Naravno, bilo je i onih kojima je to bilo neprihvatljivo i koji nervirahu i jedne i druge jer govorahu da je takva predaja neutemeljena. U biti ni oni ne imahu pojma o prethodnim i davnim tokovima koji oblikuju mentalitet ovog kraja na utoku rijeke u more. U literaturi pak nikakvih potvrda o tome nema, pa i dalje treba dvojiti da je bilo upravo tako. A na nedalekom otoku grad nije dobio ime po otoku kako je to drugdje, nego obrnuto, pa je i to jedna potvrda o kulturi ljudi toga kraja.

Tekst za glas 2

Takvi se popisi mogu složiti na mnogo različitih načina, manje ili više proizvoljnih, svatko na svojoj obali i u svome govoru; obala može neke stvari reći samo u dijalektu kojim vlada, koji je različit od onog iz unutrašnjosti i zaleđa. Dobra posada broda koja duže zajedno plovi, kadra je stvoriti vlastiti dijalekt. Uz obale, ponekad i dalje od njih, javljaju se dvostruki govori: lokalni i nacionalni. Ne znam je li tako na Istoku, a vjerujem da nije drukčije. Otok je pak posebna priča. Svaki otok ima svoj posebni dijalekt ili se pak čvrsto vjeruje da ga ima. U stvari tamo se govori mješavinom došljaka kojih uvijek ima mnogo, bilo da su prebjezi ili da su tamo došli nadajući se smirenijem i sigurnijem životu, a zapravo škrtijem i oskudnijem. Riječ mješavina tu stoji za one koji gledaju sa strane, ali za same otočane to nije tako jer se oni unutar sebe oštro razlikuju. Dijalekti im parceliraju i ograđuju ono malo čvrstoga pod nogama kao što im suhozidi omeđuju pašnjake.

2. Odaberite neki Vama ugodan ton (ni previsok ni prenizak) i ispjevavajte, tj. držite taj ton što dulje možete na jednom dahu. Ponovite 3 puta. (Na tri što dulja daha.)

3. Svaku od sljedećih riječi pročitajte kao izjavnu rečenicu sastavljenu od jedne riječi.

Kaput.	Materijal.
Luđak.	Cement.
Bradavica.	Kredit.
Odgledati.	Hrvat.
Povući.	Zapamtiti.
Problem.	Karneval.
Proizvođač.	Legionarski.
Ujutro.	Vježbenica.
Ponuditi.	Vodenjak.
Razgovarati.	Zabilježiti.
Ukinuti.	Zabrinuti.
Neočekivan.	Kiša.
Četvrtak.	Trava.
Bazen.	Sunce.
Staklenik.	Rosa.

4. Navedeni ulomak najprije pročitajte u sebi, a zatim ga izražajno (interpretativno) pročitajte naglas kao da ga čitate djeci vrtićkoga uzrasta.

Sljedećeg je jutra Orangutana probudila ptičica koja je pjevala na grani iznad njega.

„Sretan rođendan, dragi Orangutane, sretan rođendan ti!“ veselo je cvrkutala.

„Hvala ti!“ odgovorio je Orangutan. „No nisam siguran treba li slaviti nekoga tko je prestrašen kao što sam ja.“ Duboko je uzdahnuo i odvuкао se do rijeke kako bi se okupao.

Uz vodu je stajao Tigar, mršteći se, vidno uzrujan. „Kako bez veze! Voda je odnijela trupac koji je inače stajao ovdje. Sada ne mogu prijeći na drugu stranu“, gundao je Tigar.

„Mogu otplivati na drugu stranu i vratiti trupac“, reče Orangutan. „Ionako se moram okupati.“

Skočio je u hladnu, uskovitlanu vodu

Preuzeto iz knjige *Orangutan se boji* (Holmqvist i Sigrid Stahlberg, 2018)

5. Navedene rečenice pročitajte jasno i razgovijetno, bez prethodne pripreme.

(Preuzeto iz *Runjić-Stoilova, 2011*)

- a) Uz ostale namirnice, i bob bismo rado dodali u jelo.
- b) Pričekat će još sekundu, dvije.
- c) Od domaćih jela koje susrećemo u unutrašnjosti zemlje, najdraži su nam štrukli.
- d) Snijeg ga je jako iznenadio ostavivši ga bez signala, a i informacija.
- e) Bez žurbe je ustao iz kreveta i upalio radio.
- f) Moj je automobil parkiran tek kod kućnog broja 87.
- g) Plot će napraviti od drva i obojat će ga u zelenu boju.
- h) Pred Karlovcem opet gužva jer promet za zapad ne jenjava
- i) Taj ris se, kroz zemlju, bolje snalazi u sjevernim mu krajevima.
- j) Novi alat ti poštom stiže iz Zagorja do osmog ožujka.
- k) Od tog će mu biti bolje.
- l) Za izvannastavne aktivnosti, prijavilo se 23 učenika.
- m) Ništa posebno od domaćih događanja, mislio je šetajući duž kreveta.
- n) U nogometnoj je ligi od drugog pa do osmog mjesta baš sve neizvjesno.